

POGLED

APROKURNE

Muzej Apoksiomena

GARI CAPPELLI GRADONAČELNIK MALOG LOŠINJA, UPORNI ZAGOVARATELJ TEZE DA JE

JOŠ SE SJEĆAM kad su me zvali iz Vlade

Sasvim neočekivano nazvali su me iz kabineta tadašnjeg predsjednika Vlade Ive Sanadera i rekli da Grad Mali Lošinj dobiva punu podršku Vlade i Ministarstva kulture u nastojanjima da Apoksiomena vrati na Lošinj. I u tome smo uspjeli...

Martina KRAJINA MRŠO

Gotovo dvadeset godina otkad je 1997. godine na dubini od 45 metara belgijski turist Rene Wauters slučajno otkrio antički brončani kip – statu Apoksiomena, sedamnaest godina otkad je ona 1999. godine izronjena, devet godina otkad je 2007. godine donesena odluka o trajnom smještaju statue u Malom Lošinju te četiri godine otkad su 2012. godine započeli radovi na rekonstrukciji Palače Kvarner namijenjene trajnom smještaju statue, stigao je i taj dan svečanog otvorenja Muzeja Apoksiomena – danas 30. travnja 2016. godine – u kojem će antički kip pronaći svoj trajni dom.

Lošinjani ga čekaju sa zadovoljstvom, posebnim osjećajem ponosa jer je nakon gotovo devet godina velikog putovanja – u sklopu kojeg je privremeno boravio u Arheološkom muzeju u Zagrebu i u Osijeku, u Muzeju antičkog stakla u Zadru, u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci, u Etnografskom muzeju Split, u Muzeju i galeriji Grada Ljubljane, u Palači Riccardi u Firenzi, u Musée de Louvre u Parizu i British Museumu u Londonu, a zatim i u Paul Getty muzeju u Los Angelesu, gdje je redovito izazivao veliku pozornost – vraćen natrag Lošinjanim.

O važnosti statue bespredmetno je govoriti, no o dugotrajnom procesu povratka Apoksiomena na Lošinj za sugovornika smo izabrali gradonačelnika Malog Lošinja Gariju Cappellija, jednog od onih koji su se zalagali za povratak Apoksiomena na Lošinj.

Otvorenje je pred vratima. Kako su tekle za-

vršne pripreme?

– Sve je spremno, očekujemo velik broj visokih uzvanika, ministara i veleposlanika, uz već potvrđen dolazak predsjednice Kolinde Grabar Kitarović. Za Mali Lošinj to je organizacijski jedan od većih izazova, posebice kada

DEVET SCENA

Devet scena svake prostorije pružaju posebne osjetilne doživljaje, kako bi posjetitelji kroz okus, miris, sluh i pogled na individualiziran način u potpunosti doživjeli Apoksiomena, ali i destinaciju otoka vitalnosti kao jednog od najljepših mjesta na Mediteranu

znamo da je zbog posebnih uvjeta čuvanja statue sam broj osoba od maksimalno 20 koje u jednom trenutku mogu razgledati Muzej dosta ograničavajući. Svjesni smo da će velika većina uzvanika Apoksiomena željeti vidjeti, pa je tim više svečanost otvorenja specifična.

Kako je zamišljeno otvorenje?

– Svečanost otvorenja počinje u 20 sati, a nakon službenog, u zabavnom dijelu nastupat će vokalni ansambl Antiphonus te Zagrebački gitaristički kvartet. Za vrijeme Muzej će obilaziti posjetitelji kako bi se i sami uv-

Stara palača Kvarner, danas Muzej Apoksiomena

APOKSIOMENOV DOM UPRAVO NA LOŠINJU

JUTRA

jerili u specifičnost koncepta ovog poprilično avangardnog muzeja u kojem je jako važno spomenuti i samu staru palaču Kvarner – današnji Muzej Apoksiomena koja je svojevrstni arhitektonski iskorak 21. stoljeća.

Znanstvenici iz pet zemalja

Recite nešto više o samom konceptu Muzeja?

– Ovaj jedinstveni muzej posvećen je statui Apoksiomen čija priča počinje već pri samom ulasku, u plavoj sobi prizemlja. Predviđeno je da grupa od 15 do 20 osoba u vremenskim intervalima od 30 minuta prođe redom sve prostorije muzeja koje vode do centralne prostorije u kojoj je smještena statua. Devet scena svake prostorije pružaju posebne osjetilne doživljaje, kako bi posjetitelji kroz okus, miris, sluh i pogled na individualiziran način u potpunosti doživjeli Apoksiomena, ali i destinaciju otoka vitalnosti kao jednog od najljepših mjesta na Mediteranu.

Prema ideji i projektu Arhitektonskog biroa d.o.o. Randić –Turato, cjelokupnu investiciju izgradnje nekadašnje palače Kvarner te svih neophodnih uvjeta i kriterija Hrvatskog restauratorskog zavoda, kao i uvjete održavanja statue i stalnog postava, financirali su Grad Mali Lošinj i Ministarstvo kulture kao suosnivači muzeja. Ukupna utroše na sredstva iznose gotovo 25 milijuna kuna.

Apoksiomen izaziva veliku pozornost gdje god se pojavi, tim više što je statua gotovo potpuno očuvana.

– Tako je – još uvijek se sjećam velikog interesa javnosti i znanstvenika koji su pratili cjelokupni proces vađenja kipa, ali i njegove restauracije. Samo u istraživanju

lokaliteta i vađenju kipa sudjelovali su znanstvenici iz pet zemalja.

Tijekom restauracije, istraživanjem materijala i stila izrade kip je datiran u 2. ili 1. stoljeće

prijeprije Krista. Od osam do sada poznatih varijacija prototipa Apoksiomena lošinjski je kip najcjelovitiji i najbolje sačuvan. Iako je autor kipa nepoznat, njegova klasična ljepota i vrsnoća izrade govore o vrhunskom majstoru. Gdje god se pojavi izaziva oduševljenje i interese velikog broja ljudi, a nije neobično da je bio i glavna tema stručne konferencije »Definiranje ljepote: tijelo u antičkog grčkog umjetnosti« održane u British Museumu u Londonu.

Iako je bio izložen zajedno sa 120 najznačajnijih antičkih skulptura svijeta, Apoksiomenu je data velika važnost, s naglaskom na pronalazak, restauraciju, očuvanje te njegovo povijesno i umjetničko značenje, o čemu govori podatak da je bio posebno istaknut na samom ulazu u muzej koji se smatra najposjećenijim od svih 300 londonskih muzeja i galerija.

U mjestu pronalaska

Od otkrivanja statue pa do odluke o konačnom smještaju u Malom Lošinj prošlo je 10 godina. Za to vrijeme postojale su dvojbe oko lokacije njenog trajnog smještaja.

LOŠINJANIMA BESPLATNO

Od današnjeg otvorenja Muzeja pa do daljnega ulaz za sve građane Malog Lošinja je besplatan. Presudno je shvatiti da je Apoksiomen – naš – ni moj, ni vaš, nego doslovno od svakog pojedinog građanina ovoga grada

– Sve vrijeme od pronalaska Apoksiomena vodile su se rasprave gdje će biti stalno postavljen. Rijeka, Zagreb ili Zadar bili su u konkurenciji s Malim Lošinjem sve do 2007. godine.

Sjećam se jednog subotnjeg jutra te godine kad su me sasvim neočekivano nazvali iz kabineta tadašnjeg predsjednika Vlade Ive Sanadera i rekli da Grad

Mali Lošinj dobiva punu podršku Vlade i Ministarstva kulture u nastojanju da Apoksiomena vrati na Lošinj. Nakon toga Hrvatsko vijeće za kulturna dobra i Hrvatsko muzejsko vijeće jednoglasno su odlučili da će antička skulptura Apoksiomena biti smještena u Palači Kvarner u Malom Lošinj.

Uz puno angažmana, kako bivšeg gradonačelnika Dragana Balića tako i mog osobnog, prema nadležnim institucijama u Republici Hrvatskoj, uspjeli smo u toj želji i cilju da statua bude smještena u mjestu svog pronalaska.

Kako mi je tada rečeno, nakon svih studija, bezbrojnih sastanaka s kojih smo se vra-

ćali nekad više, a nekad manje zadovoljni, nakon elaborata kojima smo dokazivali da smo u potpunosti spremni ispoštovati sve uvjete koje su pred nas stavljali konzervatori, prepoznati su mnogostruki pozitivni učinci u kulturnološkom, ekonomskom, ali i turističkom pogledu koje će Mali Lošinj imati povratkom statue za buduću razvoj cijele destinacije.

Naime, još 2006. godine počeli smo s destinacijskim brend menadžmentom Lošinja kao »Otoka vitalnosti«, polazeći od sporta, zdravlja i vitalnosti kao dijela kulturnog bogatstva arhipelaga. Kvalitetna suradnja sa stanovništvom, brojni projekti u domeni kulturnog i zdravstvenog turizma te mnogobrojne investicije, uz otvorenje Muzeja Apoksiomena, preduvjeti su za razvoj cjelogodišnjeg turizma, što je i prvotni cilj Grada i Turističke zajednice Malog Lošinja.

Moram napomenuti da ta odluka Vlade nije značila samo deklarativnu podršku, nego je bila potvrda da će Vlada i Ministarstvo kulture taj projekt i financijski poduprijeti. Nakon toga pristupili smo projektu rekonstrukcije palače Kvarner za Muzej Apoksiomena te smo – neovisno o vladajućoj strukturi – uvijek imali potporu Ministarstva kulture. Danas smo destinacija zadovoljnih građana i gostiju čije smo želje i potrebe godinama ispitivali brojnim anketama i istraživanjima tržišta, destinacija koja kroz očuvan okoliš, bogatu kulturnu ponudu te više puta nagrađen održivi razvoj postaje potpuno drugačija od onoga što je nekad bila.

Ovim putem bih želio iskazati zahvalnost prema svim institucijama, ustanovama i osobama koje su svih ovih godina marljivo čuvale Apoksiomena, vjerno ga pratile na putovanjima i gostovanjima, od kojih posebno ističem Iskru Karniš Vidović iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. Također, kao zahvalu građanima Malog Lošinja koji su se na inicijativu Grada i Turističke zajednice aktivno uključili u promociju Apoksiomena te zaživjeli s kulturnom baštinom i antičkim naslijeđem otoka Lošinja kroz brojna događanja, edukacije i radionice o antici, od otvorenja Muzeja do daljnega za sve njih ulaz u Muzej je – besplatan. Za daljnji rad Muzeja presudno je shvatiti da je Apoksiomen naš – on nije moj, nije vaš, on je doslovno od svakog pojedinog građanina ovoga grada.

Neovisno o vladajućoj strukturi, uvijek smo imali potporu Ministarstva kulture – Gari Cappelli

LOŠINJ VAŽNA TOČKA KUTURNOG TURIZMA

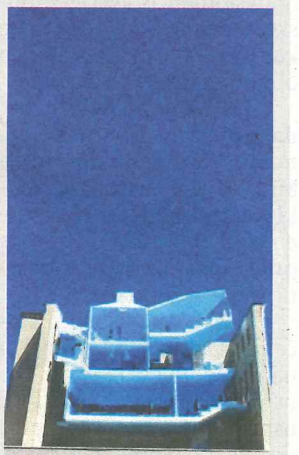
Što Mali Lošinj kao destinacija, posjetiteljima Muzeja Apoksiomen nudi?

– Sve promotivne i promidžbene aktivnosti usmjerili smo u pozicioniranje Lošinja kao destinacije koja i danas njeguje brojne vrijednosti također njegovane i u antici, pa smo tako u suradnji sa znanstvenim savjetnikom na Institutu za povijest umjetnosti u Splitu Josipom Belamarićem osmislili dodatnu edukaciju o temi antike za tematske vodiče kao pripremu za Apoksiomenov dolazak.

U suradnji s konzultantom Adrianom Nikolićem pokrenut je projekt »Apoksiomenova antička kuhinja« koji se održava drugu godinu zaredom, a unapređenjem kreativnosti ponude te povezivanje gastronomije iz doba antike i lošinjske gastronomije danas, predstavlja dodatnu mogućnost za gastronomsku promociju lokalnih ugostiteljskih objekata.

U suradnji s Dječjim vrtićem, Osnovnom i Srednjom školom u curriculumu, uz značajke otoka vitalnosti, ugrađuje se kulturna i povijesna baština Lošinja i to kroz različite aktivnosti poput promocije na web stranici, glazbe u antici, promocije antičkog nakita, klesarskih i umjetničkih radionica, tematskih manifestacija, suhozida i kulturne baštine, prirodne kozmetike, mirisa i drugog, da bi se pronašla poveznica s nekadašnjim životom u antici na prostora cresko lošinjskog arhipelaga.

Također, osmišljene su antičke kulturne rute Lošinja, zatim antičke rute regije i antička Hrvatska, kako bi gosti na raznim punktovima arhipelaga, regije i države osjetili i doživjeli kompletnu Apoksiomenovu i antičku priču, a Lošinj bio važna točka hrvatskog kulturnog turizma.

IMPRESSUM

Glavni urednik: Nenad Hlača
Urednici: Miljenko Marin
Zlatka Zubanović Likarić
Grafička urednica:
Ingrid Periša

MILJENKO DOMIJAN DUGOGODIŠNJI GLAVNI DRŽAVNI KONZERVATOR, 17

APOKSIOMEN

je Michelangelov David iz 4. stoljeća prije Krista

Restaurator Giuliano Tordi bio je čista emocija - njegov odnos prema skulpturi bio je relacija čiste zaljubljenosti. Uspio se zaljubiti čak i u Zagreb. Bio je nesretan kad bi morao poći u Miami gdje mu je živjela supruga, podrijetlom moližanska Hrvatica

Nela VALERJEV OGURLIĆ,
snimio Damir ŠKOMRLJ

Miljenko Domijan, dugogodišnji glavni državni konzervator, a od odlaska u mirovinu stručni savjetnik Ministarstva kulture, sedamnaest je godina bio voditelj i koordinator projekta Hrvatski Apoksiomen. Od dana kada je Hrvatskoj prijavljen nalaz brončane statue kod otočića Vele Orjule u lošinjskom akvatoriju do trenutka kada je kip osvojen na postolje u Muzeju Apoksiomena nadgledao je svaki korak na dugom i složenom putu restauracije kipa, njegove promocije u međunarodnim stručnim i znanstvenim krugovima, putovanja po izložbama, sve do povratka antičkog kipa u Mali Lošinj i finalizacije muzejskog postava.

Rođeni Rabljanin, školovan u Rijeci i Zadru gdje je profesionalno stasao i dugi niz godina vodio Zavod za zaštitu spomenika kulture, Domijan u konzervatorskoj službi djeluje već više od četiri desetljeća. Autor je brojnih projekata i međunarodnih izložbi o hrvatskoj kulturnoj baštini te voditelj niza zahvata zaštite i obnove spomenika.

Za svoj rad je dobio najveće nacionalne i niz prestižnih međunarodnih nagrada, od kojih dvije - godišnju nagradu »Vicko Andrić« i nagradu »Europa nostra« Europske unije - dijeli sa suradnicima u projektu Hrvatski Apoksiomen. Najveće europsko priznanje za očuvanje kulturne baštine dobio je i za obnovu katedrale u Rabu.

Vjerujem da nakon sedamnaest godina posvećenosti projektu otvorenje Muzeja dočekujete s velikim uzbuđenjem. Kakav je osjećaj bio nakon tolikog puta Apoksiomena konačno dopremiti - doma?

- Kad je Apoksiomen vraćen u Mali Lošinj i osvojen na svoje mjesto, to je bio ushit do ganuća. Mogu ga usporediti s činom vraćanja škrinje sv. Šimuna u crkvu omiljenog zadarskog sveca zaštitnika. To remek-djelo zlatarske umjetnosti 14. stoljeća i vjerojatno najvažniji relikvijar u Europi, tijekom Domovinskog rata bilo je pohranjeno u podnožju zvonika zadarske katedrale.

Kad smo nakon četiri godine škrinju vratili na svjetlo

dana uzbuđenje je bilo takvo da je pokojni nadbiskup Marijan Oblak prosuzio. Za njim sam prosuzio i ja.

Gotovo iste emocije prozele su me kada je Apoksiomen vraćen na Lošinj i podignut na svoje mramorno postolje. Mislim da smo ga vrlo dostojanstveno smjestili. Usudujem se reći da sam sretan.

Najbolji ljudi

Muzejski postav vrlo je originalan i pomalo neočekivan: vanjšina Palače Kvarner ničim ne najavljuje ono što nas očekuje u unutrašnjosti.

- Postav muzeja rezultat je jedne osebujne, pomalo »našpanane« i pozitivno otkačene kreativnosti arhitekta Idisa Turata, egzaltiranog emotivca koji je cijelu kuću prozeo svojim specifičnim naglašeno romantičnim pristupom. Od modrine prizemlja, apsolutnog mraka didaktične sobe, psihodelično naglašenog grafizma i kolorizma projekcijske dvorane, preko medijske sobe s tisućama novinskih priloga o Apoksiomeni i crvene niti koja nas vodi do stubišta obloženog drvom masline na kojem bješte vitrine s botaničkim priložima pa sve do blistavo bijele sobe u kojoj iz neposredne blizine vidimo svaki mišić na tijelu statue te konačnog kontrastnog prostora u kojoj se kroz stakleni proboj krova otvara pogled na more - posvuda se to osjeća.

Neki segmenti postava prava su mala remek-djela,

na čemu zahvaljujemo sjajnoj dizajnerici Nikolini Jelavić Mitrović, arhitektici Vanji Ilić i modnoj dizajnerici Branki Donassy. U projekt smo uključili najbolje ljude i to se prepoznaje.

Skulptura je smještena u najmanjoj sobi muzeja, što će nekoga možda i začuditi, ali to čini da se u neposrednom kontaktu s njom osjećamo privilegirani. Ona je, naravno, i u tehničkom smislu besprijekorno zbrinuta, što je zasluga Hrvatskog restauratorskog zavoda, a osobito kolegice Iskre Karniš Vidović koja je inzistirala na maksimalnoj sigurnosti. Za sretan završetak projekta uvelike treba zahvaliti ministru Berislavu Šipušu koji nam je zauzeto pružao podršku.

Sretni Wouters

Poslužit ću se frazom uvaženog profesora Tordija koji nije propuštao naglasiti da je adekvatna pohrana umjetnine važnija od same

restauracije, jer se zbog neadekvatnih uvjeta čuvanja može dogoditi tragedija.

Možete li se prisjetiti trenutka kad ste prvi put saznali za postojanje Apoksiomena.

- U to vrijeme bio sam pomoćnik ministru Boži Biškupiću. Belgijski ronilac Rene Wouters koji je pronašao statu, odjednom se pojavio u Ministarstvu kulture, u pratnji sunarodnjaka Roberta Stenuita, istaknutog stručnjaka u evropskoj podmorskoj arheologiji. Obavijestili su nas o nalazu i pokazali snimke.

Naravno, iznenađenje je bilo ogromno. Ja cijeli život ronim i puno sam radio s pokojnim kolegom Zdenkom Brusićem na istraživanju podmorskog materijala. U Zatonu kod Nina našli smo čak dva liburnska broda, ali nikada nešto tako spektakularno. Posrećilo se gospodinu Woutersu, i to baš kad ga je napustilo druš-

tvo s kojim je do tada ronio.

Razumljivo, bili smo zatečeni činjenicom da su od nalaza protekle dvije godine. Sreća je što se Wouters obratio vrhunskom profesionalcu Robertu Stenuitu koji je znao ispravno reagirati, jer epilog je mogao biti i drukčiji.

U Zavičajnom muzeju grada Biograda imamo sjajnu zbirku predmeta s mletačke galije koja je kod otočića Gnalić potonula u 16. stoljeću. Svjedoci smo da su s tog nalazišta ukradeni čak i topovi dugi dva metra, a teški petsto kilograma. Završili su u Bruxellesu. Prema tome, tehnički nije nimalo zahtjevno bilo što prošvercati. Međutim, nešto je teže objasniti porijeklo umjetnine, a posebno tako dragocjene koja bi - gdje god da se pojavila - izazvala senzaciju, ali i previše pitanja.

Nedugo nakon prijave zabilježen je incident na nalazištu?

- Tako je. Naša je prva odluka bila da se najprije sustavno istraži nalazište, a tek potom izroni statua. To bi u stručnom smislu bilo ispravnije, ali je u međuvremenu stigla policijska dojava da ekipa belgijskih ronioaca opet roni na nalazištu. Ministar Božo Biškupić tada je odlučio da se promptno pristupi - vadenju.

Giuliano Tordi - dar Božji

Operaciju vadenja, sistemskog istraživanja i prve faze konzervacije sufinancirala je zaklada Oxford Maritime Trust iz Velike Britanije, zahvaljujući angažmanu Roberta Stenuita koji ima vlastiti arheološki institut u Belgiji. To smo prihvatili jer nam je od početka bilo stalo projekt internacionalizirati i okupiti ponajbolje svjetske stručnjake.

Odmah smo pozvali vrhunske specijaliste za restauraciju metala, gospodu Maurizija Micheluccija i Giuliana Tordija s firentinskog instituta Opificio delle Pietre Dure u kojem još od vremena Medicija postoji centar za restauraciju um-

jetnina. Među pozvanim stručnjacima bio je i William Oddy iz British Museuma.

Neposredno nakon vadenja skulptura je snimljena gama zrakama, vrlo moćnom i opasnom radijacijom, a čim su snimke gammagrafije pregledane shvatili smo da imamo super spomenik. Kako su stijenke grčkih skulptura znatno tanje od rimskih, zbog lošije tehnologije rimskih lijevača, već tada je bilo jasno da je skulptura grčka, što je potvrđeno i kasnijim analizama materijala koje su pokazivale malo prisustvo olova.

Prva je ideja bila da se restauratorska radionica instalira u Zadru, gdje je započela gradnja centra za podvodnu arheologiju, ali je Arheološki muzej kasnio s radovima pa je posao povjeren Hrvatskom restauratorskom zavodu. Imali smo sreću da je gospodin Giuliano Tordi baš tada otišao u mirovinu. Ne bih htio zvučati kao trener rukometne reprezentacije, ali taj predivan čovjek došao nam je kao dar Božji.

Sedam godina, koliko je trajala restauracija, Giuliano Tordi je živio u Zagrebu?

- Da, odlučio se preseliti. Te godine njegova suživota s nama neopisiva su dragocjenost. Bio je tehničar par excellence, akribičan, znanstveno utemeljeni restaurator koji apsolutno drži do praktičnosti. Međutim, bio je i čista emocija. Njegov odnos prema skulpturi bio je relacija čiste zaljubljenosti. Uspio se zaljubiti čak i u Zagreb, što meni nikada nije uspjelo. Bio je nesretan kad bi morao poći u Miami gdje mu je živjela supruga, podrijetlom moližanska Hrvatica prezimena Lali - izvorno Lalić.

Genijalni Antonio Šerbetić

Iz te suradnje razvili smo iskren prijateljski odnos utemeljen na njegovoj apsolutnoj genijalnosti u tretmanu skulpture. Fantastično je surađivao i s Antonijem Šerbetićem, genijalnim majstorom Hrvatskog restauratorskog zavoda, čemu

Kad se saznalo da netko opet roni na nalazištu, ministar Božo Biškupić odlučio je da se odmah pristupi vadenju skulpture

GODINA VODITELJ I KOORDINATOR PROJEKTA HRVATSKI APOKSIOMEN

Apoksiomen je savršeno prezentiran – Miljenko Domijan

je pomogla i činjenica da Šerbetić ne govori talijanski, pa se u tih sedam godina struganja nisu ni mogli pošteno posvađati. U svojoj nijemosti oni su se ljubili.

Restauraciji se pristupilo najakribičnijim mogućim pristupom koji je dijelom zasnovan i na negativnom iskustvu prilikom restauracije dviju famoznih antičkih skulptura iz Riacea koje se čuvaju u Nacionalnom arheološkom muzeju u Reggio di Calabria. Jedna od njih bila je tretirana kemijskim otapalima zbog čega je promijenila boju u ljubičastu. Stoga se na Apoksiomenu sve radilo manualno, isključivo skalpelima i zubarskim bušilicama sa sličnim dljetima koje su se koristile samo za skidanje grube inkrustacije. Možete zamisliti koliki je to bio trud kad se sačuvala izvorna patina.

Skulptura je imala i oštećenja anatomske statičnosti, iščašenje noge i ramena, zbog čega je trebalo napraviti i nešto što će garantirati da stoji upravno.

Antonio Šerbetić, po struci bravar, ali takav genij zanata da mu je profesor Ferdinand Meder, tadašnji direktor HRZ-a, dodijelio titulu maj-

stora restauratora, načinio je konstrukciju koja omogućuje da statua stoji, a slobodno bi mogla stajati i kao samostalna skulptura u Muzeju suvremene umjetnosti.

Maestralno vođena restauracija, bez provincijalnih kompleksa, sa stalnim informiranjem svjetske javnosti i sa stručnjacima svjetskog formata koji su na tome radili, učinila je da se cijela Hrvatska može ponositi što imamo skulpturu koja je obogatila svjetsku kulturnu baštinu.

Bogati naručitelji

Kad se rodila ideja da se cijeli muzej posveti isključivo prezentaciji Apoksiomena? U prvom sporazumu ministra Antuna Vujića i lošinjskog gradonačelnika Dragana Balije spominjao se muzej pomorstva i podmorske baštine.

Misao o muzeju podmorske baštine u Hrvatskoj provlači se još od kasnih pedesetih godina i akademika Mate Suića, a traje i danas. Ideja je da se na jednom mjestu prezentira zbirka svih arheoloških predmeta izvađenih iz mora. Zadar je dobio središnju radionicu za

restauraciju materijala iz mora u kompleksu samostana sv. Nikole, a ondje sasvim sigurno ima dosta prostora da se postavi takva zbirka.

Međutim, ne pamtim da smo ikad razmišljali da bi Apoksiomen bio dio nekog takvog postava. U hrpi amfora, među olovnim sidrima i brojnim drugim predmetima, on bi bitno izgubio na svom značaju. Naprosto bi se utopio u amalgam svega tog materijala različite datacije i provenijencije. Volim reći da je on Michelangelov David iz 4. stoljeća prije Krista. Takvo djelo apsolutno zaslužuje »one statue show«.

GRK ILI RIMLJANIN

– Naš Apoksiomen je mladić od kojih 18 godina, ali toliko lijep da u cijelom svijetu izaziva divljenje. Kad smo bili u Firenci, u Palazzo Medici Riccardi, okupilo se mnoštvo ljudi, neki kvartet je svirao, kad se odjednom prolomio uzvik: »Sgarbi, Sgarbi, arriva Vittorio Sgarbi!« Kako je ušao, tako su se ljudi počeli razmicati da mu rašire prolaz, jer on je tamo alfa i omega. Izgledalo je kao da se pred Mojsijem rastvara Crveno more.

Ušao je u sobu, skinuo cipele, stao pred Apoksiomena, kleknuo i poljubio ga u koljena. Svi su zadivljeno gledali, a ja sam povikao: »Vittorio, é Greco o Romano?« »Assolutamente Greco!« – odgovorio je.

I tako smo riješili pitanje atribucije – je li Grk ili Rimljanin.

cijena. Da neki Japanac poželi kupiti Apoksiomena ne vjerujem da bi prošao ispod 65 milijuna eura. Ali pogledajte kako na to reagira lošinjski gradonačelnik, moji dragi prijatelj Gari Cappelli. Doneseš 65 milijuna eura u Lošinj, a on te ne dočeka na Meragu! Da je netko meni donio Apoksiomena, ja bih ga dočekao najmanje s gradskom glazbom, i to ne u Meragu nego već u Valbiski!

Tko je mogao biti naručitelj takve skulpture u prošlosti? Kamo je putovala?

– Kad je Rim osvojio Grčku takve su se statue masovno odvozile u Rim za ukrašavanje vila. Naručitelj je i tada morao biti bogat. Krajnje odredište mogla je biti Pula, Akvileja, Ravenna ili raskošna vila na Velom Brijunu u uvali Verige. U pozadini tog putovanja možda je bila i neka romantična priča. Apoksiomen je vrlo sličan Antinoju, ljubavniku cara Hadrijana. Nije isključeno da ga je neki bogatun naručio za svoj vrt jer je u njemu prepoznao svog Antinoja.

U proteklih sedamnaest

Skulptura je imala i oštećenja anatomske statičnosti, iščašenje noge i ramena, pa je Antonio Šerbetić, po struci bravar, ali takav genij zanata da mu je tadašnji direktor HRZ-a Ferdinand Meder dodijelio titulu majstora restauratora, načinio konstrukciju koja omogućuje da statua samostalno stoji

godina bilo je mnogo napeitosti i prijepora oko pitanja gdje će se Apoksiomen trajno smjestiti. Kako ste se s tim intimno nosili s obzirom da je Zadar, za koji ste snažno vezani, bio glavni konkurent Lošinj u kojem ste skloni po otočkoj liniji?

– Ja sam Rabljanin i istina je da sam po toj otočkoj zavijačnosti otpočetak apsolutno bio za Lošinj. Naravno, podloga za takav stav bilo je i mjesto nalaza. Međutim, ja sam Rabljanin u Zadru. U Zadru sam od 1968. godine i apsolutno ga doživljam kao svoj drugi zavičaj, a normalno je da kao zadarski konzervator prepoznajem i sve zadarske prednosti. Tako sam u jednom trenutku izveo salto mortale.

Svi gradovi koji su priželjkivali Apoksiomena trebali su dostaviti ponude i obrazložiti svoje prednosti, a javili su se Zadar, Lošinj i Rijeka. Naravno da sam tada u suradnji sa zadarskim gradonačelnikom Živkom Kolegom sastavio ponudu u kojoj sam opisao sve prednosti Zadra. Međutim, Vlada je rekla: »Ne! I što sada?

Vijeće za kulturna dobra

koje se pravilo važno govoriti kako će konačno prava struka donijeti odluku, nije ni glasa pustilo kad je netraka odlučila drukčije. Tada sam se našao u situaciji koja je i meni smiješna. Trebalo je informirati Vijeće zašto je bolji Lošinj, i to sam opet ja morao obrazložiti.

Osim tog otklona, uvijek sam se borio da Lošinj dobi je Apoksiomena, a najviše sam se protivio idejama da se skulptura smjesti u Zagrebu. Uvijek sam govorio da je Hrvatska premala zemlja da sebi dozvoli luksuz metro-polizacije svega i svačega.

Zanimljiva priča.

– Tako je bilo i ne treba se čuditi. Brončani kipovi iz Riacea skoro su izazvali regionalni rat u Italiji. Tamo je isto bilo »tučnjave«. Svaka lokalna politička opcija takvu stvar doživljava kao afirmaciju svoga značaja i to je normalno. Na kraju je Reggio u Kalabriji izabran kao neutralno rješenje, a kad pomislimo gdje je Kalabrija sve naše objeckije da je Lošinj daleko padaju u vodu. Nikad doći do tamo i ruku na srce, malo tko i vidi te dvije skulpture koje su bogovi, ali u potpuno neodgovarajućem muzeološkom i muzeografskom postavu. Istraživači se slažu da su djelo samoga Fidije.

Ciljani i obični turisti

Kakve reakcije očekujete nakon otvorenja Muzeja?

– Po mom sudu Apoksiomen je savršeno prezentiran. Mislim da je ta permanentna ljepota dobila ovojnici kakvu zaslužuje, ali znam da se neće svima vidjeti. Puno mojih kolega smatra da je to eksczesno. Jedan uvaženi zadarski arhitekt već me je nazvao da mi kaže kako je bio u Lošinj, ali da nije vidio muzej Apoksiomena nego muzej Idisa Turata. Reakcije će vjerojatno biti od oduševljenja do ogorčenja, a svidat će se kreativcima.

Što se Lošinja tiče, njihova prva zadaća mora biti snažna marketinška akcija. To je sad forte. Ciljana publika prije svega bi trebali biti ljudi najvišeg stručnog i znanstvenog ranga, da se više ne ide u Los Angeles.

Gostovanja u velikim svjetskim muzejima bila su nužna zbog afirmacije Apoksiomena u svijetu. Ona su ga nepovratno i neizostavno impostirala u zbirku svjetske grčke statuarije i to možemo reći s velikim ponosom. Međutim, sada te ljude treba dovesti na Lošinj. Svako toliko treba organizirati simpozije najvišeg ranga, stručna savjetovanja, kvalitetne izložbe, a to će onda mamiti i obične turiste.

Doduše, režim posjeta bit će prilično zahtjevan, jer nema šanse da se u jednu sobu odjednom uvede više od 15 ljudi, pa će se vođenje grupa morati dobro uskladiti. Baš smo ovih dana razgovarali o tome kako bi otvorenje s predsjednikom, dok svi posjetitelji prijeđu iz sobe u sobu, moglo potrajati do tri sata ujutro.

Muzej Apoksiomena

IDIS TURATO KOAUTOR ARHITEKTONSKOG PROJEKTA MUZEJA APOKSIOMENA U MALOM LOŠINJU

HTIO SAM DA PR bude kolektivno djelo

Kao arhitekt sam potpuno realiziran, a ovdje sam nastupio više kao redatelj, nisam želio da sve bude izdizajnirano mojom rukom. Pričao sam s mnogim dizajnerima i umjetnicima prije nego što sam njih tridesetak uveo u posao, a projekt je od natječaja do danas doživio desetak velikih prilagodbi

Arhitektura je maratonska disciplina koja zahtijeva vrhunsku kondiciju - Idis Turato

Nela VALERJEV OGURLIĆ,
snimili Maja BOSNIĆ, Ivan DOROTIĆ

Točno sedamnaest godina i tri dana nakon što je Apoksiomen iz lošinjskog podmorja izronjen na svjetlo dana, u Malom Lošinj se otvara Muzej u kojem je veličanstven brončani kip sportaša iz vremena antike dobio trajno prebivalište. Smješten u palači Kvarner, neposredno uz more, na Rivi lošinjskih kapetana, u centru grada, Muzej je posljednje koautorsko ostvarenje Saše Randića i Idisa Turata.

S Idisom Turatom, koji je nakon gašenja zajedničkog ureda nastavio voditi realizaciju projekta, razgovarali smo o tom jedinstvenom djelu koje je već na natječaju za idejno rješenje muzeja prepoznato kao inventivno, intrigantno i spektakularno.

Idis Turato, jedan od najistaknutijih hrvatskih arhitekata, autor je niza zapaženih arhitektonskih realizacija i rekorder među kolegama po broju osvojenih strukovnih nagrada. Dobar je čak pet nagrada »Viktor Kovačić« za najuspješnija godišnja ostvarenja u svim područjima arhitektonskog stvaralaštva.

U Muzej Apoksiomena uložio je sedam godina rada, od kojih je četiri proveo na gradilištu. Iako je put do realizacije projekta bio iznimno složen i stresan, Tu-

rato tvrdi da je to Muzej učinilo boljim od onoga kakav bi bio da se nije stvarao dugo i da nije imao protivnike.

Dvije kontradikcije unikatnog projekta

– Arhitektura je maratonska disciplina koja zahtijeva vrhunsku kondiciju, rekao nam je na početku razgovora. Kad projekt traje sedam godina, onda to znači sedam godina maksimalne koncentracije i potpune posvećenosti, a za to moraš biti jako u redu sa samim sobom: mentalno, tjelesno i psihički. Srećom, pripadam klubu ljudi koji mogu dugo strastveno i fokusirano raditi. Ne zanima me brza rješenja i zato nemam problema s dugotrajnim projektima. Kad u okolini prepoznam da netko želi na brzinu do rezultata, odmi-

čem se. Naprotiv, obožavam raditi s predanim kreativcima koji ne bježe od izazova i znaju se usredotočiti.

Posljednjih godina uživam privilegij da me investitori ponekad zbilja žele. Čak se i oni iznenade koliko duboko želim ući u svaki detalj. Nije mi problem mijenjati već završen projekt da ga još više produbim, a onda uvesti još pravih ljudi da ga zajedno doradimo do kraja. Tako sam stvarao i Muzej Apoksiomena.

Kakvo mu mjesto pripada u vašem opusu?

– Takav se projekt ne može desiti više puta u životu. On je potpuno unikatna, a nastao je na dvije kontradikcije. Prvo, projektiran je i građen za samo jedan eksponat. Nemamo muzej skulptura, nego muzej skulpture. Drugo, muzej je smješten u kući puno lošijoj od artefakta koji udomljuje. Apoksiomen je toliko genijalna skulptura, a palača Kvarner toliko prosječna kuća da je mi trebalo nešto čime ću ih odvojiti. Iz toga je nastao koncept »kuće u kući«. Po zahtjevu konzervatora vanjski zidovi stare palače morali su ostati nedirnuti, ali unutrašnjost smo posve srušili i u tu prazninu objesili novu konstrukciju

koja lebdi nad prizemljem.

S vanjske strane smo je obložili bijelom limenom oblogom, nalik brodske oplati. Nipošto nisam želio da izgleda idealno. Uvijek me je zanimalo kako nekim primitivnim, rudimentarnim, na prvi pogled ružnim elementima kreirati neku novu estetiku, koja ne znači nužno ljepotu. To mi je prvi put uspelo kad sam za sportsku dvoranu Osnovne škole u Krku u suradnji s lokalnim meštrima napravio betonsku »iznutricu«, element oblikovanja pročelja koji je zapravo negativ gromače.

Uputa za varioce

Ovaj put sam angažirao varioce iz lokalnog brodogradilišta. Dolazeći jednom na Lošinj vidio sam stari brod »Premuda«. Brod je pun varova, brokava, sav istučen od valova, ali svake sezone dobije novi premaz boje koja mu daje neku mekoću. Kad sam ga ugledao shvatio sam da moj arhitekton mora upravo tako izgledati.

Varioci su dobili samo jednu uputu. Oblici koje su varili nisu smjeli biti trokutasti i pravokutni, a sve ostalo mogli su raditi po vlastitom nahođenju. Zanimljivo, svatko je razvio neki

svoj princip slaganja. Oplata je sastavljena o tisuća limenih elemenata spojenih s tri kilometra vara.

Taj element mi je užasno drag. Pomalo podsjeća na skulpture ogromnih amorfnih oblika austrijskog kipara Franza Westa koje izgledaju mekane kao da su od papira, a zapravo su načinjene od li-

Svaki put kad pridem preblizu kipu, obuzme me čudan osjećaj poštovanja i straha. Skulptura nam pokazuje koliko je klasična umjetnost superiorna mnogim umjetnostima danas

ma. Volim takve suprotnosti. Kad sam bio mali Oton Gliha mi je pokazivao radove talijanskih umjetnika Lucia Fontane, Alberta Burrija, Enrica Castellanija i Piera Manzonijsa koji su radili s limovima, draperijama i platnima. Burri je palio plastiku i lim. To izgleda savršeno zavodljivo, a zapravo je rađeno vrlo nasilnom tehnikom. Fascinacija djelima ovih umjetnika možda je i najviše utje-

cala na projekt Muzeja koji mi je užasno drag baš zato što je satkan od proturječja.

Unutar jedne anonimne građevine koja pomalo podsjeća na balzamiranog Lenjina, jer je sačuvala vanjštinu, a ostala bez vlastite iznutrice, kreirali smo niz dojmljivih prizora koji nas emotivno pripremaju za susret s vrhunskim djelom svjetske baštine.

Devet redaka

Za tu »kuću u kući« koju nazivate različitim imenima – čelični kavez, konstrukt, arhitekton, umetak, kapsula, meni najbolje pristaje – tijelo muzeja. Već iz tog obilja naziva možemo nazrijeti da se ne radi o običnoj kući, a možda ni kući uopće.

– To definitivno nije kuća, barem ne obična, a tijelo je naziv koji joj odlično pristaje jer su elementi postava zamišljeni kao različiti organi istog organizma. Jedno sam stubište čak obukao u gumu crvenu poput krvi i nazvao ga – žila.

Specifična konstrukcija muzejskog postava nije nastala klasičnim arhitektonskim projektiranjem već metodom koja je radikalno drugačija: oblik je zadobila oprostorenjem dijagrama koji je izveden iz teksta

LOM LOŠINJU

PROJEKT

DODITE, SLIKAJTE SE!

Medijska soba je jedini prostor Muzeja u kojem se vidi gola konstrukcija, pod joj je žute boje, a zidovi obilježeni milijunima novinskih isječaka i slikama s društvenih mreža kao da je neki kriminalistički forenzičar ili opsjednuti manijak izrezivao sve što je objavljeno o Apoksiomeni. Htio sam prikazati kako se nekim stvarima možeš opsesivno kompulzivno baviti do zastranjenja, i to prikazati kao umjetnički čin.

U sobi je ekran na kojem vidiš sebe jer te na ulazu snima kamera, a na sredini sobe označeno je mjesto za fotografiranje. Danas je najvažnije na društvenim mrežama objaviti gdje si, pa potičem ljude da se slikaju i to medijski eksploatiraju.

Medijska soba nije bila u programu, ali živimo u vremenu medija i htio sam ispričati priču o fenomenu koji je Apoksiomena i prije dolaska na Lošinj pretvorio u mit. Danas na Lošinj sve nosi njegovo ime: hoteli, apartmani biskvit, med, ulje, kozmetička linija, gastronomski meni, podvodni park s kopijom Apoksiomena...

PRIČA O MIŠU

U maslinovoj sobi pričamo o mišu iz antičkog razdoblja koji je živio u tijelu Apoksiomena. Ovaj je prostor u potpunosti obučen u grubo tesano maslinovo drvo. U vitrinama su izložene koštice voća, sjemenčice žitarica i grančice stare više od 2.000 tisuće godina od kojih je mali glodavac savio gnijezdo u kipu i njima se hranio. U brončanu statuu mogao je ući kroz oštećenje na nozi, a nastanio se u lijevoj podlaktici. Na videozaslону prikazujemo i crtić o mišu čiju su nastambu otkrili restauratori.

Htio sam da se posjetitelj u ovoj sobi osjeća poput termita.

GRAD KAO IZLOŽAK

Posljednju sobu, vidikovac, nazvali smo »kaleidoskop«. Ovaj prostor sadrži amfiteatar s reflektirajućim stropom i zidovima na kojima se ogledaju Lošinj i njegova gradska luka. U tom prožimanju muzej se otvara gradu, a grad postaje jedan od muzejskih izložaka.

projektanog zadatka skriptiranog u devet redaka.

U devet vertikalno složenih redaka bili su taksativno navedeni sadržaji koje mora sadržavati prostor muzejskog postava. To sam presavio, ubacio u presjek tako da od prizemlja dodem do krova, a kad sam to napravio ukazalo se nekoliko prostornih ostataka. Shvatio sam da je to prizemlje koje ostaje otvoreno i da su to radni prostori koji su smješteni u praznine preostale između nove konstrukcije i oplošja stare građevine.

U svakom slučaju, radi se o netipičnoj arhitektonskoj realizaciji. Kod klasičnog projektiranja stvaramo oblike u koje unosimo funkcije, a ovdje čak nemamo ni funkcije, nego niz dojmivih scena koje pričaju priču o Apoksiomeni.

Muzejski postav također odudara od klasičnog načina muzejske prezentacije: svaki je segment na vrlo specifičan način oblikovana senzorna soba. S obzirom da se postav sastoji od nekoliko tematskih cjelina, htio sam da svaka soba zrači drukčijom energijom i da potpuno obuzme posjetitelja. Svako sam želio pridodati specifični tjelesni osjećaj; vizualni, auditivni, olfaktivni i taktilni.

Već u natječajnom radu zaključili smo da prva soba mora biti mračna i vrlo hladna, a miriše na gume kojima je obložena. U drugoj, sobi tepiha, maloj kino dvorani, citirao sam arhitekta Igora Emilija koji je ranih sedamdesetih interijer riječke slastičarice »Šestica« obukao u mekani, dlakavi narančasti tepih.

Naš tepih je jedna velika, pomalo psihodelična reljefna slika nadahnuta motivima podmorja i zlatnog klasja žita. Pletena je debelim koncima prirodno obojene merino vune u Regeneraciji Zabok, jedinstvenom pogonu u Europi. To je jedino mjesto na kojem je ručnim tkanjem moguće izraditi tepih tako kolosalnih dimenzija u jednom elementu.

Soba tepiha je topla i gluha i nevjerojatno je kako djeluje na ljude: svi koju uđu samo sjednu i prepuste joj se.

Promjene u hodu

Tepih je dizajnirao studio Kulenturato, a to su vaša kći, dizajnerica Nora Turato i njezin kolega David Kulen.

Nora je grafička dizajnerica, živi i radi u Amsterdamu, gdje se i školovala, i već mi je dugo jedna od najvažnijih suradnica. Ubraja se u

petero ljudi kojima sve što radim šaljem na korekciju, jer brutalno precizno uočava što je dobro, a što ne. Puno mi pomaže, jer ima umjetničku inteligenciju koja meni nedostaje, tako da se izvrsno nadopunjujemo i kritiziramo jedno drugo u vrlo otvorenom odnosu. Bavi se i audiovizualnim dizajnom, pa je za Muzej projektirala i zvuk koji je vrlo ambijentalan.

U projekt ste uključili vrlo velik broj suradnika.

Htio sam da projekt bude kolektivno djelo. Kao arhitekt sam potpuno realiziran, a ovdje sam nastupio više kao redatelj. Bilo mi je važno imati što bolje ljude pored sebe pa sam u svaku sobu uveo nekog specijalista. Možda mi je toliko ljudi trebalo i zbog dugotrajnosti procesa, da ne budem usamljen.

U svakom slučaju, nisam želio da sve bude izdizajnirano mojom rukom pa sam počeo analizirati koje poruke mogu poslati i tko su ljudi koji mi na to mogu dati najbolji odgovor. Pričao sam s mnogim dizajnerima i umjetnicima prije nego što sam njih tridesetak uveo u posao.

Projekt je od natječaja do danas doživio desetak velikih prilagodbi, a na neke od njih su izravno utjecali ti lju-

di. Kad sam vidio butik modne dizajnerice Branke Donassy koji je dizajnirala arhitektica Vanja Ilić, njezina kći, istog sam trena odlučio promijeniti projekt, jer sam shvatio da ne postoji bolje rješenje za sobu Apoksiomena.

Cijela je soba presvučena elastičnim translucenčnim platnom, a iz staklenog poda dopire difuzno mliječno svjetlo koje ističe svu ljepotu brončane statue. Bijelo platno šivano je na licu mjesta, na visini od pet metara iz jednog komada tkanine koja je najprije učvršćena na stropu i podu, a zatim poput čarape navučena na zidove.

Sva rješenja o kojima se razmišljalo prije bila su lošija od sobe koju je kreirala Vanja Ilić, a krojačice su je sašile.

To pokazuje da je dobro kad projekt dugo traje. Na neke su promjene pozitivno utjecali čak i oni koji su ga željeli srušiti. Da nije bilo pomoćnika ministra kulture Zlatka Uzelca danas ne bismo bili u prilici iz takve blizine doživjeti Apoksiomena. Kip je samo malo veći od prosječne prirodne dimenzije čovjeka, a model ima šesnaest godina, ali svaki put kad mu pridem

preblizu obuzme me čudan osjećaj poštovanja i straha. Ta nam skulptura pokazuje koliko je klasična umjetnost superiorna mnogim umjetnostima danas.

Dva ključna stručnjaka

Jeste li ikad pomisljali odustati od projekta zbog tenzija koje su pratile realizaciju?

Nisam, iako je bilo trenutaka u kojima je sve racionalno u meni govorilo da bih se trebalo maknuti. Na momente projekt je imao zbilja lude energije, a neke ideje su graničile s perverzijom, poput prijedloga riječkog Konzervatorskog odjela da se preispita je li palača Kvarner uopće dobra za smještaj muzeja ili je bolje smjestiti ga u drugu kuću, kad smo već bili u fazi izrade izvedbenog projekta.

Takvi su mi ekscesi pomogli da naučim biti hladnokrvan, a koristili su i projektu koji sam morao argumentirati na tisuću načina, što me stalno držalo budnim. Osim toga, ja volim iskušenja, volim teške projekte i u principu sam čovjek trenutka koji ne razmišlja previše o budućnosti, tako da vjerujem u svaku

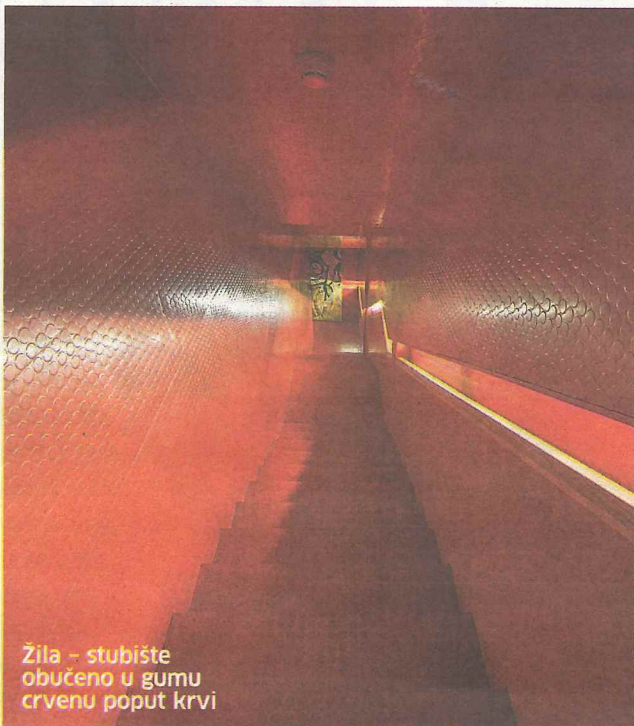
fazu projekta i ne razmišljam gdje je kraj.

Danas, nakon što je sve prošlo, užasno cijenim odlučnost i jednostavnost tadašnjeg ministra kulture Bože Biškupića s kojim si se mogao ideološki ne slagati, ali struka je bila struka. S druge strane stajao je glavni državni konzervator Miljenko Domijan, erudit klasične naobrazbe u kojem sam vodio mnoge poticajne debate i koji je moje dosta radikalne ideje argumentirao branio na svim instancama, od faze žiriranja natječaja do konačne realizacije.

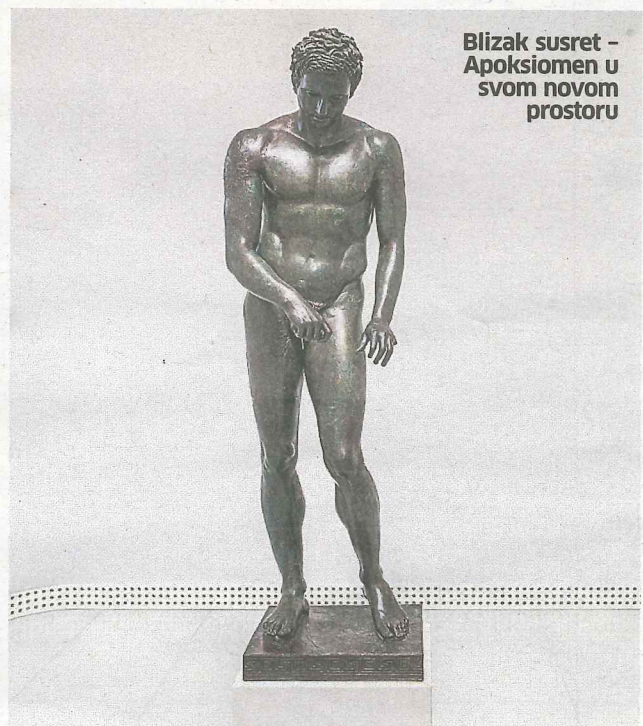
Zbog tih ljudi sam preživio projekt, a ogromnu zahvalnost dugujem i malološinjskoj dogradonačelnici Ani Kučić koja je vrlo fokusirano pratila izvođenje radova, jer je i u tome bilo dosta nerazumijevanja. Danas u građevinarstvu većina ljudi zna napraviti dobru žbuku, aluminijске prozore, klima uređaje, ali kad ih odvedeš u neka posebna stanja u kojima se sobe šivaju i vare, postaju zburjeni i misle da si lud. U to sam ih definitivno uvjerio kad sam na Badnjak došao u kontrolu varova i boje zidova.

Prva soba mračna je i hladna, miriše na gume kojima je obložena

Žila - stubište obučen u gumu crvenu poput krvi

Blizak susret - Apoksiomen u svom novom prostoru

Muzej Apoksiomena

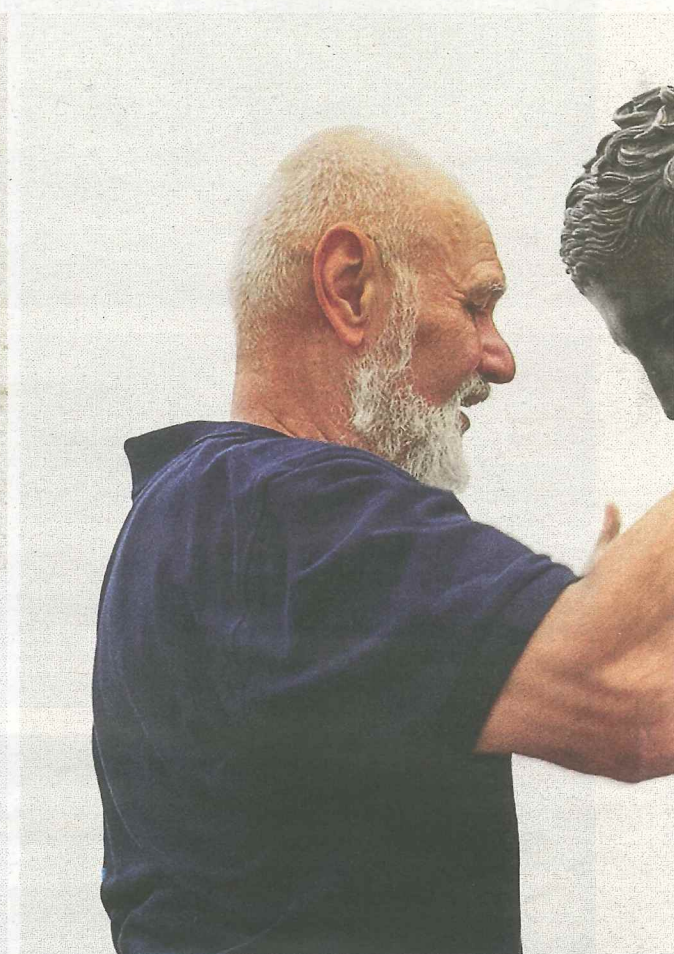
ANTONIO ŠERBETIĆ RESTAURATOR-MAJSTOR, PET GODINA RADIO JE NA C

MAGNETSKA PRIVLAČNOST

grčkog
atlete

Prvi susret Šerbetića s odvojenom Apoksiomenovom glavom, Mali Lošinj, travanj 1999.

Gdje god je bio, uvijek je bio u prvom planu. Gdje god da ga stavite on svojom monumentalnom prostor i privlači poglede. No, nije ga bilo lako izvaditi iz morskog okoliša. Da ga nisu spasi zaustavio između njih, vjerojatno ga nikada ne bismo pronašli u morskim dubinama

Unutrašnja potporna konstrukcija bez koje kip ne bi mogao stajati

Sandra SABOVLJEV, foto HRZ

Prije sedamnaest godina – 1999. godine – tadašnji voditelj radionice za metal Hrvatskog restauratorskog zavoda, a danas umirovljeni restaurator majstor Antonio Šerbetić krenuo je, uz renomiranog kolegu, danas pokojnog talijanskog restauratora Giuliana Tordija iz instituta Opificio delle Pietre Dure u Firenzi, u svoju profesionalnu avanturu života – sanaciju i restauraciju antičkog brončanog kipa mladog atleta Apoksiomena, pronađenog 1996. godine u dubinama lošinjskog akvatorija.

– U pravom sam trenutku bio na pravom mjestu. Svjestan sam da mi je pružena velika prilika jer tada nisam bio afirmiran. Naprosto, do tada nisam imao gdje javno pokazati svoje vještine koje sam stjecao tijekom cijelog života baveći se metalom i metalnim predmetima – započeo je Šerbetić priču o projektu svog života u koji se dao 110 posto. Rezultati se – skromno kaže – itekako vide, a o tome će svjedočiti brojni posjetitelji Muzeja Apoksiomena u Malom Lošinj u čije se skorašnje otvorenje s uzbuđenjem iščekuje.

Pravim mjestom Šerbetić smatra poziciju voditelja restauratorske radionice za metal HRZ-a gdje je postavljen 1995. godine, a za pravo vrijeme pobrinula se sudbina, jer je belgijski turist René Wouters samo godinu kasnije u podmorju otočića Velih Orjula kod Lošinja na dubini od 45 metara pronašao taj spektakularan antički kip, star više od dvije tisuće godina, čija je restauracija omogućila Šerbetiću da u svoj raskoši pokaže talent i umijeće sazdano od desetljeća predanog zanatskog rada.

– Kada je izvađen iz mora,

KONSTRUKCIJA

Šerbetić je konstruirao i poseban kavez za vadenje Apoksiomena iz mora, no najzahtjevniji zadatak, osim restauracije, bila je kreacija unutarnje konstrukcije koja Apoksiomenu omogućava stabilnost i vertikalno postavljanje u muzejski prostor

Apoksiomen je bio sav prekriven morskim sedimentom i školjkašima, a glava mu je bila potpuno neprepoznatljiva, gotovo amorfnu – sjeća se svog prvog susreta s Apoksiomenom njegov

Veliko oštećenje na desnoj no

restaurator.

– Međutim – nastavlja opisivati stanje u kojem su zatekli ovaj impresivni kip – daljnji posao, kao i restauraciju, olakšalo je prirodno odvajanje glave od kipa te saz-

VE
KO

Za
pa pr
telju
kojeg
surad
tada
tra k
koji j
zerva
–
dnor
dilen
resta
u vje
koris
tore.

OBNOVI APOKSIOMENA

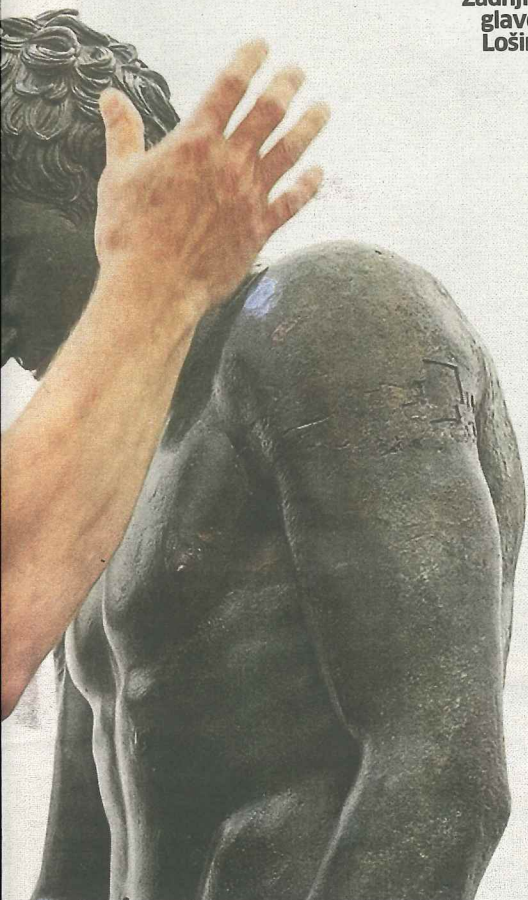
LIKA POMOĆ TALIJANSKOG KONZERVATORA GIULIANA TORDIJA

grebački restaurator velike zasluge za obnovu ovog grandioznog kipa pripisuje svom talijanskom iskusnijem kolegi Giulianu Tordiju, vodi projekta restauracije, od a je mnogo naučio, a za lnu s njim može zahvaliti njem pomoćniku minis- culture Miljenku Domijanu e vrstan poznavatelj kon- torske struke u Italiji.

Kolega Tordi i ja ni u je- trenutku nismo bili u i koju ćemo tehniku uracije koristiti. Oslonili smo se na dugogodišnje iskustvo, vjeru štine svojih ruku i na fine mehaničke alate. Osim otapala nismo tili nikakve kemikalije agresivnog tipa, jer je to za nas, restaura- neprihvatljivo – naglašava Šerbetić

Zadnji susret s glavom, Mali Lošinj, 2016.

mošću i ljepotom ispunjava le stijene, da se nije

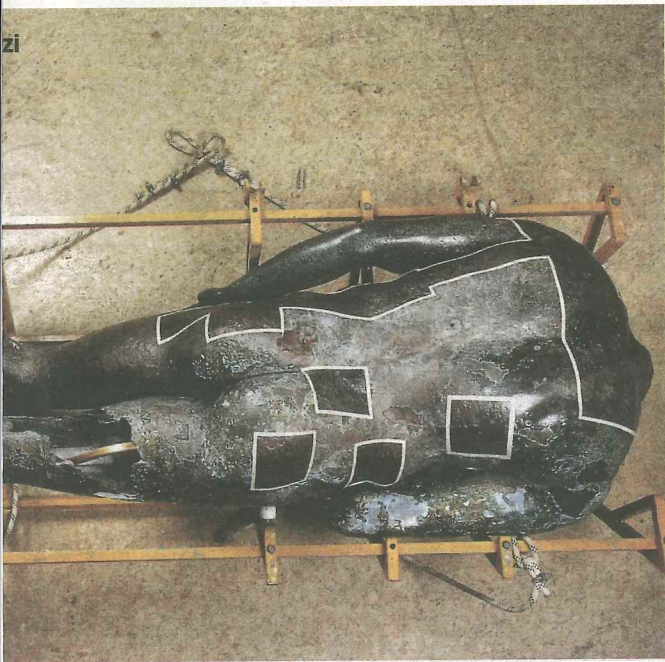

FOTO HRZ

nanje da se u kipu ne nalazi zarobljena ljevačka jezgra. Ronioci su posao vađenja iz mora odradili vrhunski. Na oslobađanju Apoksiome- na, koji se na dubini od 45 metara zaglavio tjemenom

glave i petom desne noge u stijenu, radili su najbolji profesionalni i arheološki ronioci u državi. Nije ga bilo lako izvaditi iz morskog oko- liša – pripovijeda Šerbetić i objašnjava da su upravo sti-

jene spasile Apoksiomena – da se nije zaustavio između njih, vjerojatno ga nikada ne bismo pronašli u morskim dubinama.

Oslobađanje Apoksiomena

Ovaj talentirani majstor restauracije konstruirao je i poseban kavez za vađenje Apoksiomena iz mora, što nije bio jednostavan zadatak jer se nije mogla procijeniti točna težina kipa koji je mogao biti i stotinjak kilograma teži da je u njemu bila saču- vana ljevačka jezgra. Trebalo je precizno predvidjeti niz radnji koje će se odvijati u podmorju prilikom vađenja da se kip sigurno podigne na palubu broda.

Ipak najzahtjevniji zada- tak, osim restauracije, bila je kreacija unutarnje konstruk- cije koja Apoksiomenu omo- gućava stabilnost i vertikal- no postavljanje u muzejski prostor. Apoksiomen je nai- me, izvorno bio ispunjen lje- vačkom jezgrom, koja je u antici bila izvađena, što je jedinstven slučaj do sada. Šerbetić je stoga osmislio i konstruirao noseću kon-

ANTONIO ŠERBETIĆ

Koristili smo samo ruke. Gotovo 85 posto posla odradili smo skalpelom broj 15, koji koriste kirurzi, mikrodlijetom kojim se služe zlatari i graveri, kao i finim rotacionim četkicama i kistovima. Na kraju smo ultrasondom peglali površinu kipa

strukciju od nehrđajućeg če- lika, bronce i teflona koja ti- jelo Apoksiomena vertikalno stabilizira i podržava u deset točaka.

Šerbetić sazevši ukratko etape intenzivnog petogo- dišnjeg restauratorsko-kon- zervatorskog rada što je, sla- že se struka, fascinantno po- thvat.

– Prva etapa bila je desali- nizacija, naglašava Šerbetić sazevši ukratko etape inten- zivnog petogodišnjeg restau- ratorsko-konzervatorskog rada što je, slaže se struka, fascinantno pothvat.

– Apoksiomen je odmah nakon vađenja iz mora bio deponiran u bazen u Malom Lošinj. Bazen je nakon analiza uzoraka vode ispu- njen vodom iz creskog Vran- skog jezera, tumači Šerbetić koji je svakih 14 dana išao na Lošinj i uzimao uzorke uljevne i izljevne vode, slao ih u laboratorij te je nakon šest mjeseci i dvadeset dana dobio potvrdu da je statua konačno desalinizirana.

Usljedilo je onda vađenje morskog sedimenta iz kor- pusa skulpture gdje se našlo zanimljivih stvari poput kar- boniziranog komada drveta, koštica masline i trešnje ili višnje, ne zna se točno jer nema potvrde botaničara...

– U lijevoj podlaktici i pot- koljenici desne noge pro- našli smo i ostatke mišjeg gnijezda od sijena, kazuje nam Šerbetić i dodaje da se analizom tih tvari izotopom C14 u laboratoriju Betha Analytic Inc. u Miamiu doš- lo do vremena kada je kip dospio u more. Analize po- kazuju da je kip u moru za- vršio u razdoblju od kraja prvog stoljeća prije Krista do sredine prvog stoljeća posli- je Krista.

– Treća faza bila je gama- grafija što, laički rečeno, znači rentgensko snimanje kipa uz pomoć radioaktiv- nog izotopa, u ovom slučaju iridija. Time se moglo vidjeti što se nalazi ispod morskih naslaga i školjkaša. Na temelju analize metala utvrdili smo da se radi o bronci koja se sastoji od bakra, kositra i veoma malog postotka olo- va. Sastav bronce, finoća lje- va, karakteristični način spa- janja, kao i korekcija nedos- tataka ljeva govori nam o Apoksiomenovom grčkom podrijetlu – smatra Šerbetić prema čijem je mišljenju lo- šinjski Apoksiomen najbolje sačuvana inačica ovog kipa.

Veza s kipom

Nakon gamagrafije počeo je pravi restauratorski rad. U pratnji rotacijskih svjetala specijalne policije Tordi i Šerbetić dovezli su glavu Apoksiomena u zgradu HRZ-a u Grškovićevoj ulici gdje je trajala višegodišnja minuciozna restauracija, prvo glave, a potom i korpusa statue.

– Kako sam već rekao, kor- istili smo samo ruke. Goto- vo 85 posto posla odradili smo skalpelom broj 15, koji koriste kirurzi, mikrodlije- tom kojim se služe zlatari i graveri, kao i finim rotacio- nim četkicama i kistovima. Na kraju smo ultrasondom peglali površinu kipa – pris- jeća se Šerbetić zahtjevnog fizičkog rada prije stavljanja završnog konzervatorskog sloja, odnosno mikrokrstal- nog voska neutralnog pH faktora, na kip Apoksiomena čime je okončan ovaj veliki posao.

No obavljani restaurator- ski posao ne znači i kraj veze s Apoksiomenom, jer je An- tonio Šerbetić bio važna kari- ka u timu koji je pratio Apoksiomenovu svjetsku turneju proteklih godina. Koordinirao je i nadzirao transport i postavljanje ovog kipa u brojnim svjetskim muzejima – u Parizu, Lon- donu, Los Angelesu, Firen- ci...

Apoksiomena će pratiti i u lošinjskom Muzeju. S nadle- žnim institucijama dogovo- rio je da će posjećivati Mu- zej koliko je potrebno i kon- trolirati uvjete u kojima je izložen ovaj veličanstven kip koji će bez sumnje privlačiti brojne posjetitelje.

– Gdje god je bio, uvijek je bio u prvom planu. Gdje god da ga stavite on svojom monumentalnošću i ljepo- tom ispunjava prostor i ma- gnetski privlači poglede, s neskrivenim zanosom o Apoksiomenu priča čovjek bez čijih ruku svijet danas ne bi mogao uživati u pu- nom sjaju Apoksiomenove ljepote.

Minuciozan i dugotrajan posao – faze restauracije

Konstrukcija posebnog kaveza za transport Apoksiomena

**SAŠA RANDIĆ KOAUTOR ARHITEKTONSKOG
PROJEKTA MUZEJA APOKSIOMENA
U PALAČI KVARNER U MALOM LOŠINJU**

SUSRET S KIPOM bit će intiman

Ovaj projekt zaključio je 20 godina zajedničke autorske suradnje s Idisom Turatom – Saša Randić

Gabariti Palače Kvarner su zapravo vrlo mali, Apoksiomen će biti izložen u najmanjem prostoru od kada je pronaden. Procesija kroz relativno neudoban prostor predstavlja način odvajanja svijesti od taktilnog osjećaja, čime se uklanjaju filteri za primanje informacije ili slike, u našem slučaju, nesvakidašnjeg djela

Sandra SABOVLJEV, Snimili Jure ŽIVKOVIĆ, Maja BOSNIĆ, Ivan DOROTIĆ

Muzej Apoksiomen u Palači Kvarner u Malom Lošinj u posljednji je zajednički autorski projekt Saše Randića i Idisa Turata, odnosno njihovog tada zajedničkog arhitektonskog ureda »Randić & Turato«. S početkom građevinskih radova na lošinjskoj vili, 2012. godine poslovni su se partneri razili, odnosno počeli raditi u samostalnim uredima, no Muzej Apoksiomen, kao i brojna druga zdanja koja su zajednički projektirali, zauvijek će ih povezivati.

Povezuju ih i brojne nagrade i strukovna priznanja – Randić i Turato dobitnici su nagrade »Viktor Kovačić« 2004. za dogradnju Tehničkog fakulteta u Rijeci; zatim 2008. godine za Pastoralni centar Ivan Pavao II. na Trsatu te 2009. godine za dječji vrtić »Katarina Frankopan« u Krku. Za Osnovnu školu u Krku dobili su slovensku nagradu Piranesi 2005. godine te nagradu »Vladimir Nazor« 2006. za istu građevinu. Nominirani su za nagrade Swiss Architecture Award 2008. godine, a u više navrata za nagradu Europske unije za arhitekturu »Mies van der Rohe«.

Sa Sašom Randićem razgovaramo o muzejsko-galerijskom prostoru u kojem je smješten Apoksiomen, o njegovim specifičnostima

te o raznim dobrobitima koje će ta kulturna institucija donijeti i posjetiteljima, ali i stanovnicima Lošinja, Kvarnera i same Hrvatske.

Željezna kapsula

Ovih ste dana, neposredno prije otvorenja, posjetili Muzej. Jeste li zadovoljni konačnim izgledom? Ima li kakvih odstupanja od projekta koji potpisujete?

– Apoksiomen je posljednji projekt koji smo Idis Turato i ja zajedno napravili kao koautori. Negdje paralelno s početkom građevinskih radova na ljetu 2012. godine, nakon što je završena projektna dokumentacija po kojoj je dobivena dozvola za gradnju, razriješili smo i naš poslovni odnos, tako da je ovaj projekt zaključio 20 godina zajedničke autorske suradnje.

Pratio sam, naravno, kako zgrada raste, doduše, manje intenzivno nego kod drugih projekata, jer je po dogovoru Idis bio na gradilištu u ime projektanata. Zgrada je, naravno, realizirana prema projektu i građevinskoj dozvoli, no kako uvijek postoje detalji o koj-

Možda to neobično zvuči, ali svaki projekt ima svoj ritam izgradnje, i ma koliko god ga kontrolirali, uvijek na kraju iznenadi u nekom elementu

ima se odlučuje na mjestu događaja, u nekim dijelovima interijera je Idis ostavio svoj specifičan znak. Tako je uvijek u zajedničkom radu.

Soba tepiha je primjerice dosta ekspresivna, nju je radila Idisova kći Nora, a umjesto glatkih lakiranih metalnih limova, »kutija« je obložena zavarenim komadima željeza.

Meni je posebno zanimljivo ispala tkanina u sobi Apoksiomena koju je oblikovala Vanja Ilić. Možda to neobično zvuči, ali svaki projekt ima svoj ritam izgradnje, i ma koliko god ga kontrolirali, uvijek na kraju iznenadi u nekom elementu.

Što je bila vaša inspiracija u kreaciji ovog projekta?

– Nekoliko je stvari posebno u ovom projektu – prije svega sam kip Apoksiomena, zatim odnos kipa i okoline, odabir zgrade za muzej, i konačno, činjenica da je cijeli muzej napravljen za samo jedan eksponat. Apoksiomen je iz jednog potpuno drugog prostora i vremena, i osobno mislim da bi bilo primjerenije da je smješten u potpuno novoj zgradi, koja ne bi dovođila u relaciju s povijesnom cjelinom grada Malog Lošinja, jer on s njom nema nikakve veze. S druge strane, ima smisla

smjestiti ga u centar grada.

Naš pristup bio je stoga da se muzej jednostavno umetne u postojeću zgradu, kao svojevrsnu željeznu kapsulu, kako bi se jasno naglasilo drugu prostornu i vremensku dimenziju kipa.

Osnovna uloga muzeja je čuvanje i prezentacija eksponata, no istovremeno su muzeji izuzetno važni javni prostori, u svakom gradu, neovisno od njihove veličine. Od najvećih muzeja, kao što su njujorška MoMA, londonski British Museum, pariški Beaubourg i drugi, koji privlače goleme mase ljudi, pa sve do muzeja u malim sredinama koji su danas prepoznati kao prostor zajednice koji pripada svima.

Idis i ja smo svojedobno isprojektirali novigradski Lapidarij koji je u međuvremenu postao stvarni »dnevni boravak« grada. Kolegica iz Novigrada nam je poslala fotografije svih mogućih događanja koji su se posljednjih godina u prostoru odvijali – od dječjih priredbi, vjenčanja, političkih protokola, predavanja pa do toga da je muzej poslužio kao pozornica za koncert.

Ova druga dimenzija muzeja kao javnog prostora grada bila je podjednako važna u konceptu, tako da

NIČU MUZEJI U MANJIM SREDINAMA

U posljednje vrijeme, paradoksalno, unatoč sve manjim izdvajanjima za kulturu, niču muzeji po manjim gradovima. Događa li nam se decentralizacija kulture?

– To je doista zanimljiv fenomen, bez obzira na više nego neznatna davanja u kulturu, u proteklih dvadesetak godina izgrađeno je više od 80 novih zbirki, galerija i muzeja, i najveći dio njih izgrađen je u manjim sredinama.

Muzeji su djelomično preuzeli ulogu kulturnih centara, kao što sam naveo u primjeru novigradskog Lapidarija, što je proces koji je potpuno spontano nastao, i koji potvrđuje da postoji evidentna potreba za kulturnim sadržajima. Problemi hrvatske kul-

ture nisu samo interni, od nedostatka kulturnih politika do nestanka budžetskog novca kao i okvira za financiranje kulturnih programa iz privatnih izvora. Uronjeni smo u širi europski val »monetizacije« kulture, gdje se kultura gleda kroz prizmu ekonomskog razvoja, a ne kao temeljna identitetska vrijednost nekog prostora.

Očito se na razini manjih sredina lakše prepoznaju potrebe za izgradnju kulturne infrastrukture, pa se i lakše mobiliziraju lokalne snage. Nisu samo muzeji u pitanju – prije par mjeseci sam, primjerice, završio s radom na Domu kulture u Bakru. Mislim da je to ohrabrujući trend, i u pogledu sadržaja koji se grade, i u pogledu njihove disperzije.

je umetnuta kapsula dijelila unutrašnjost na pozitivan i negativ; unutarnji prostor bio je zatvoreni prostor izložbe, dok je vanjski prostor kapsule imao druge sadržaje, od kancelarija do izložbenog prostora, otvorenih za javnost. Prostor u prizemlju je bez zidova, iznad njega lebdi muzej, i predstavlja svojevrsno proširenje javnog prostora Rive koji može poslužiti za organizaciju različitih programa.

Je li bio poseban arhitektonski izazov kretati se u gabaritima zadanog prostora malološinskog Palače Kvarner i koliko ste preinaka mogli i smjeli napraviti?

– Gabariti Palače Kvarner su zapravo vrlo mali. Apoksiomen će sada biti izložen u najmanjem prostoru od kada je pronađen. S druge strane, ovakva pozicija dovodi posjetitelje u vrlo intimnu relaciju s kipom. Primjerice, u British Museumu Apoksiomen je imao istaknuto mjesto, no nalazio se u sklopu velike izložbe kroz koju se kretao veliki broj ljudi. Doživljaj kipa u Malom Lošinju bit će sasvim drugačiji.

Odnos tadašnjih vodećih ljudi Konzervatorskog odjela u Rijeci prema projektu je bio vrlo neobičan – oni, naime, nisu dozvolili nikakve promjene na pročelju zgrade, neovisno od toga što se zgrada uređivala za

Naš pristup bio je da se muzej jednostavno umetne u postojeću zgradu, kao svojevrsnu željeznu kapsulu, kako bi se jasno naglasilo drugu prostornu i vremensku dimenziju kipa

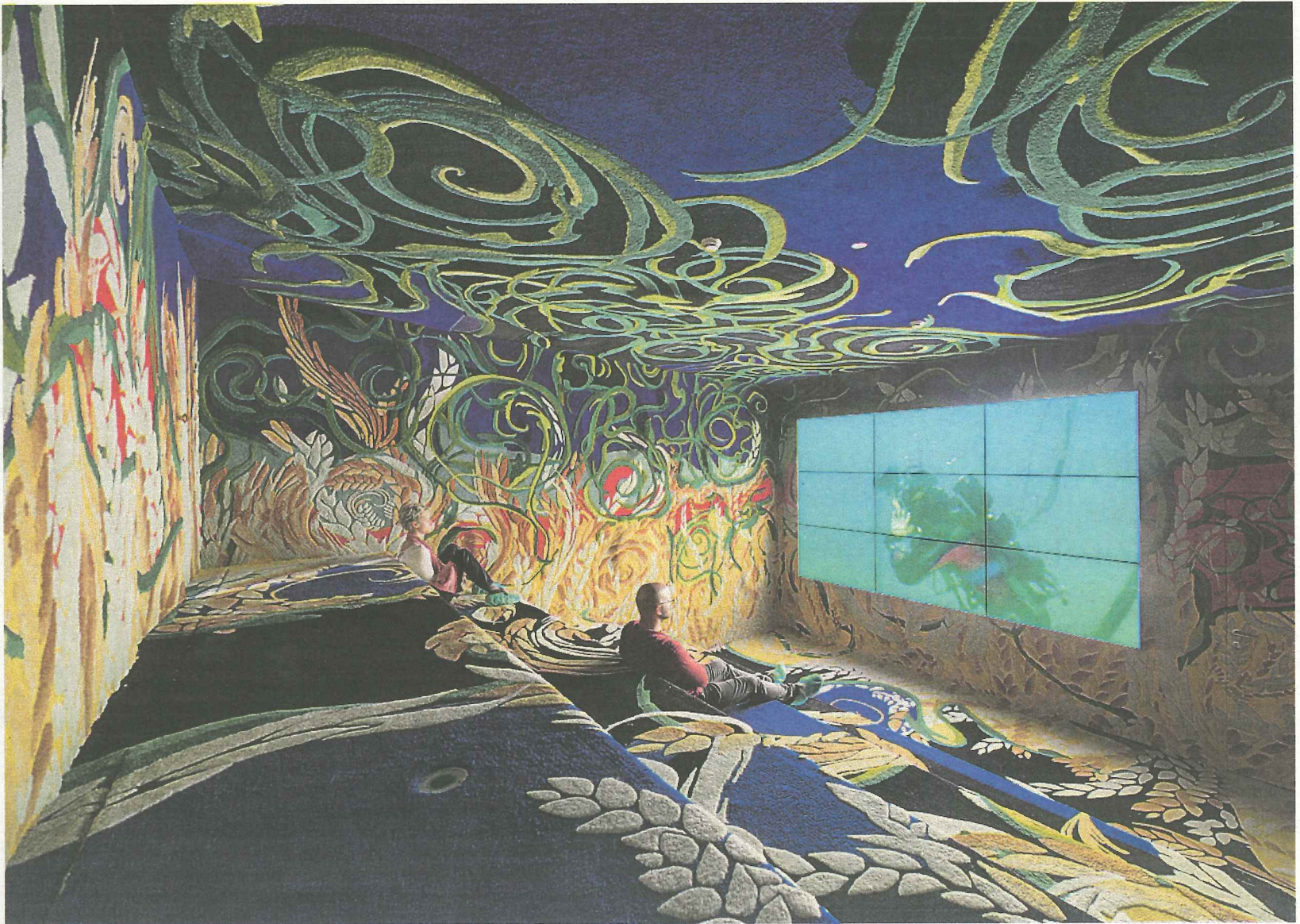
muzej Apoksiomena, i što je samo Ministarstvo kulture sudjelovalo u cijelom projektu od početka, i u organizaciji natječaja. Na kraju smo njihovu dozvolu dobili žalbom na rješenje Konzervatorskog odjela, na drugostupanjskoj instanci u Ministarstvu kulture.

Osobno putovanje

Unutrašnjost je bila potpuno devastirana, tako da se unutra nije imalo što ni čuvati, a uvjeti konzervatora su bili da se vanjsko pročelje u cijelosti sačuva. Izvana nema nikakvih intervencija na kući, osim dva otvora koji izlaze iz krova – jedan je u sobi Apoksiomena, a drugi je na kraju puta, kroz koji se otvara pogled na lošinjski zaljev.

Kako ste koncipirali unutrašnji prostor Muzeja budući da je u njemu izložen samo jedan eksponat? Kako ste zamislili komunikaciju posjetitelja s Apoksiomenom u prostoru Muzeja?

– Muzej se nalazi odmah na rivi, koja je posebno ljeti užurbani prostor prepun različitih atrakcija. Iz tog

Soba tepiha, u kojoj će posjetitelji vidjeti film o Apoksiomenu

razloga je trebalo postaviti svojevrsni filter kojim se posjetitelj postupno odvaja od vanjskih distrakcija.

Do kipa vodi put koji prolazi kroz seriju prostora u kojima je ispričana priča o kipu, njegovom pronalasku, restauraciji i zapisima u medijima. U sobi za projekcije posjetiteljima se pokazuje film, iz koje dalje idu stepenicama do sobe periskopa. U ovom prostoru su smještene kamere koje pokazuju dijelove kipa, kao i otvor kroz koji se nazire kip, te su izloženi isječci iz novina o Apoksiomenu. Kroz drveni prolaz je zatim dolazi do samog kipa u njegovoj posebnoj sobi.

Put završava u stepenastoj sobi s ogledalima, u kojoj se nalazi panoramski prozor, gdje se posjetitelji – figurativno govoreći – vraćaju u sadašnjost.

Ovo osobno putovanje posjetitelja koje prethodi susretu s kipom nema samo narativnu i didaktičku ulogu, nego predstavlja i tehniku uvođenja u psihički receptivno stanje, koje je kroz različite oblike procesija i ophoda odavno korišteno u brojnim regijskim ritualima. Suvremena neurofizička istraživanja su identificirala koji se procesi u mozgu događaju. Procesija kroz relativno neudoban prostor predstavlja način odvajanja svijesti od taktalnog osjećaja, čime se uklanjaju filteri za primanje informacije ili slike, a u našem slučaju, nesvakidašnjeg djela.

Koncentracija na karakter fizičkog kretanja kroz prostor poznata je i modernoj arhitekturi – time se naročito bavio Le Corbu-

Drveno stubište, od maslinova drva, vodi do sobe u kojoj je Apoksiomen

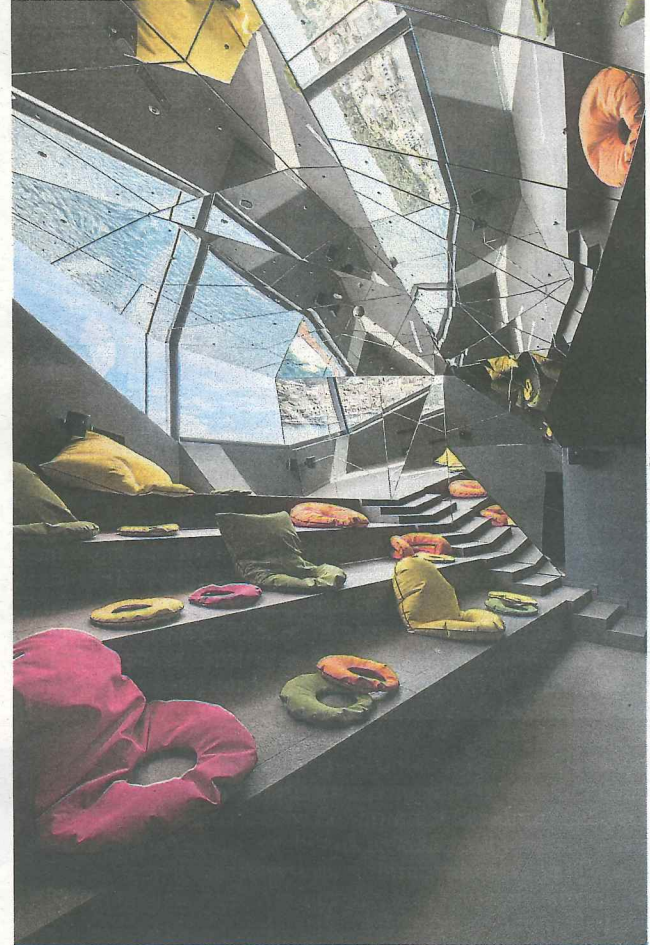
sier koji je to kretanje nazvao arhitektonskom promenadom. S obzirom na skučenost prostora Palače Kvarner, cijela promenade je ovijena oko kapsule, što još dodatno pojačava ovaj efekt.

Bilo je prijedora oko lokacije Muzeja, uglavnom se bitka vodila između Malog Lošinja i Zadra. Je li Lošinj bio vaša opcija i koliko će Muzej pridonijeti ukupnom životu ovoga otoka?

– Muzeji su se posljednj-

ih godina radili uglavnom in-situ, tako da na prvi pogled oko toga nije niti trebalo biti spora, jer je Apoksiomen pronađen odmah kod Lošinja. Zadar, ali i Rijeka, spominjani su zbog dostupnosti kipa većem broju posjetitelja.

No postoji i drugi moment, a to je na koji način kultura djeluje na transformaciju lokalne sredine, i tu mislim da je postignut potpuni uspjeh, jer se cijeli Lošinj identificirao i mobilizirao oko kipa. Zato mislim

Povratak u stvarnost – stepenasta soba s ogledalima

da je svejedno hoće li kip na kraju vidjeti više ili manje ljudi, bitno je na koji način se Muzej uklopio u lokalnu sredinu.

Hoće li od Muzeja profitirati i Rijeka kao EPK 2020?

– Sigurno je da se muzej može uključiti u programe, pitanje je jedino intenziteta s kojim se mogu povezivati, što zavisi prije svega o vezama između Lošinja i Rijeke. EPK 2020 je izvrsna prilika za promjenu društvene

paradigme, a iskustvo s Muzejom Apoksiomena pokazuje kako to može ići u pozitivnom smjeru, i sigurno da djeluje poticajno.

Ako govorimo o potencijalnim prihodima, EPK u prvom redu ima neposredne efekte u posjetima gradu i regiji. Na cijelom Kvarneru Lošinj je najdalje otišao u ulaganjima u turističku infrastrukturu, tako da mislim da bi od EPK upravo Lošinj mogao imati direktnog efekta.

ISKRA KARNIŠ VIDOVIČ AUTORICA KONCEPCIJE I SADRŽAJA STALNOG POSTAVA MUZEJA

ISPRIČAT ĆEMO cijelu Apoksiomenovu priču

Posjetiteljima stalnog postava treba staviti na raspolaganje što više zanimljivih informacija jer se radi o jedinstvenom slučaju da je cijeli muzej posvećen samo jednom izložku - kipu i određenom broju nalaza vezanih uz njega

Sandra SABOVLJEV,
snimili Darko JELINEK, Damir ŠKOMRLJ

Viša konzervatorica, povjesničarka umjetnosti Iskra Karniš Vidović, voditeljica Odsjeka za školovanje, stručno usavršavanje i međunarodnu suradnju Hrvatskog restauratorskog zavoda, autorica je koncepcije i sadržaja stalnog postava Muzeja Apoksiomena u Malom Lošinj. Ovom izvanrednom arheološkom otkriću Iskra Karniš Vidović posvetila je 16 godina svoje karijere i definitivno ga smatra najzanimljivijim projektom na kojem je radila. S autoricom ovog jedinstvenog postava - koja s nestrpljenjem očekuje score komentare posjetitelja - razgovaramo o Apoksiomenovih posljednjih dvadesetak godina života, o godinama koje su prethodile njegovom ulasku u lošinjku Palaču Kvarner, u Muzej Apoksiomena.

- Životni put Apoksiomena počeo je 1997. godine kada ga je belgijski turist René Wouters ugledao roněći na dubini od 45 metara istočno od Lošinja. Godinu dana tražio je i našao stručnu i financijsku potporu. Kustosi British Museuma u Londonu, primjericice, prvi su procijenili da se radi o tipu kipa Apoksiomena koji je već bio poznat jer se takav kip nalazi i u bečkome Kunsthistorisches Museumu, a bila je poznata i brončana glava u jednoj privatnoj zbirci i još nekoliko kamenih kipova koji odgovaraju tome tipu.

Taj bismo period, koji je trajao nešto više od godinu dana, mogli nazvati »pretpoviješću«. Tek kada je nalaznik u jesen 1998. odlučio

prijaviti nalaz tadašnjem ministru kulture Boži Biškupiću, počinje za nas ovaj značajni projekt.

Tehnički preduvjeti

Kako je sve krenulo?

- Od jeseni 1998. do proljeća 1999. bio je poznat lokalitet, ali se čekalo zbog nepovoljnih vremenskih uvjeta. Najprije je bilo planirano sveobuhvatno podvodno arheološko istraživanje, no zbog dojava i opasnosti za lokalitet i nalaz, 27. travnja 1999. prvo je Apoksiomen izašao na svjetlo dana, a tek onda su uslijedila arheološka istraživanja.

Nekoliko dana prije same akcije vadenja kipa iz mora Hrvatski restauratorski zavod dobiva zadatak da zajedno s arheolozima pri-

premi sve tehničke preduvete za vadenje kipa.

Dakle, od travnja 1999. do svibnja 2006. kip je u HRZ-u u Zagrebu pomno restauriran, provedena su različita konzervatorsko-restauratorska istraživanja i nakon tih sedam godina sve je bilo spremno za veliko predstavljanje javnosti.

No, već je prije toga, u rujnu 2003. u Domu hrvatskih likovnih umjetnika, u zagrebačkoj »Džamiji«, priređena ekskluzivna trodnevna izložba jer je do tada restauracija bila najvećim dijelom završena. Odaziv

Kroz izložbe, kongrese i neposrednu razgranatu suradnju u okviru projekta, Apoksiomen je već afirmiran

posjetitelja je bio odličan, a potom je kip vraćen na daljnja istraživanja i dovršetak restauracije.

Po završetku restauriranja, na Međunarodni dan muzeja 18. svibnja 2006. otvorena je velika izložba u organizaciji HRZ-a u Arheološkom muzeju u Zagrebu koja je potom u cijelosti, samo prevedena na talijanski, transferirana u Palazzo Medici Riccardi u Firenci. Suradnja s talijanskim institutom Opifi-

cio delle Pietre Dure i angažman restauratora Giuliana Tordija, pod čijim je vodstvom u Zagrebu kip restauriran, bili su presudni za to.

Time je 2006. pa sve do kraja 2015. uslijedila vrlo dinamična faza u Apoksiomenovom životu. Uz izložbe i publiciranje nastavljeno je i istraživanje, pa se već 2007. krenulo u pripremu, a potom od 2012. i u realizaciju stalnog postava za Muzej Apoksiomena u Malom Lošinj.

Istraživanja i dokumentacija

Kako ste koncipirali stalni postav ove jedinstvene izložbe?

- Kako sam od 2000. bila uključena u projekt, imala sam prigodu najprije pratiti, a kasnije i aktivno sudjelovati u istraživanjima i dogovorima. U tih 16 godina na projektu je sudjelovalo stotinjak stručnjaka različitih profesija - od arheologa, povjesničara umjetnosti, restauratora, preko fizičara,

kemičara, botaničara, geologa, do fotografa, snimatelja, arhitekata, dizajnera...

Raznorodna istraživanja i dokumentacija pratili su svaki korak restauracije, pa su tako izrađeni fantastični arheološki crteži cijelog kipa, snimke unutrašnjosti kipa, gamma-grafske i rentgenske snimke, opsežna fotodokumentacija, u više je navrata analiziran sastav brončane slitine i drugih materijala od kojih je izrađen kip, čak i ostaci gnijezda miša koji je u njemu živio prije dva tisućljeća...

Bilo je jasno da posjetiteljima stalnog postava treba staviti na raspolaganje što više tih zanimljivih informacija jer se radi o jedinstvenom slučaju da je cijeli muzej posvećen samo jednom izložku - kipu i određenom broju nalaza vezanih uz njega.

Što očekuje posjetitelja kad uđe u Muzej? Kako ga vodite kroz izložbu?

- Ulaskom u izložbenu dvoranu Muzeja posjetitelji će putem izložbenih panoa

moći saznati zašto su i kome bili postavljeni kipovi u doba antike; što uopće znači Apoksiomen i zašto su stari Grci toliko cijenili ljepotu, skladnost i snagu ljudskoga tijela i duha.

Slijedi nekoliko informacija o kontekstu nalaza - važnosti trgovine i pomorskim trgovačkim pravcima, luk-suznim teretima brodova te o samome nalazištu Apoksiomena. Na izložbenim panoima dalje prikazujemo faze restauriranja, i na kraju Apoksiomena i njegovu »bratcu«, ostale sačuvane brončane i kamene kipove tog tipa kojih ima čak trinaest.

U istoj su dvorani i stolovi s ekranima osjetljivim na dodir, kojima posjetitelji mogu saznati više o antičkoj Grčkoj i atletskim natjecanjima te o dvjema specijalističkim temama - o tehnici lijevanja antičkih brončanih kipova i o Apoksiomenovom mišu.

U projekcijskoj dvorani posjetitelji mogu pogledati petnaestominutni dokumentarni film koji sažeto pripovijeda cijelu priču, a sadrži i atraktivne podvodne snimke nalaza i vadenja te restauriranja.

Zanimljivo i poučno

Posjetitelje dalje vodimo kroz medijske osvrte na projekt, Apoksiomenova putovanja i donošenje odluke o trajnom smještaju kipa na Lošinj, pa do stubišta u kojem kao da se nalazimo u unutrašnjosti kipa - tu su smještene mikroklimatske komore s ostacima gnijezda i hrane antičkog miša koji su pronađeni u kipu.

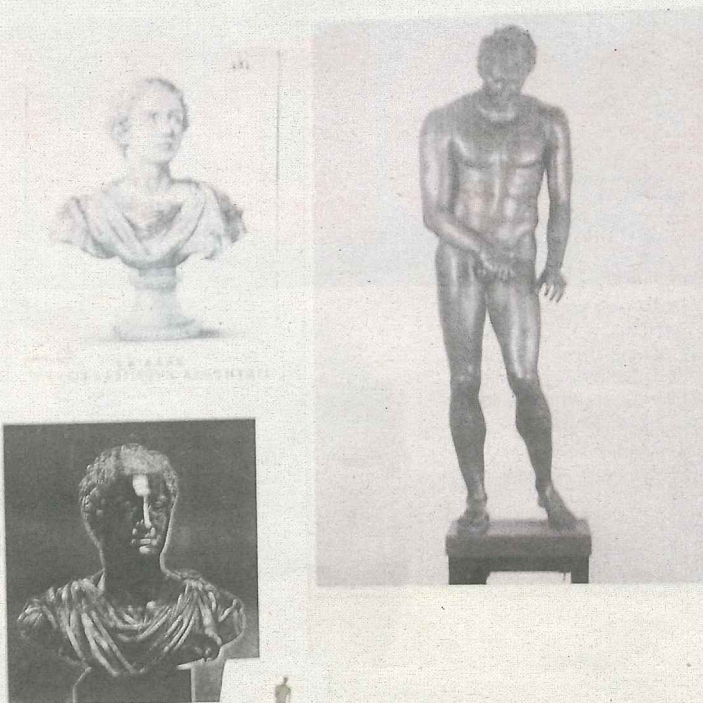
Popevši se na razinu na kojoj je i Apoksiomenova dvorana, posjetiteljima skrećem pažnju na crtani film koji zaključuje priču o mišu, a na suprotnoj strani na Nagradu Europske unije za kulturnu baštinu / Nagradu Europe Nostre koja je 2007. dodijeljena Hrvatskom restauratorskom zavodu.

Posljednja u nizu izložbenih soba i hodnika je Apoksiomenova soba - što reći, vrhunska umjetnina, fantastično sačuvana i odlično restaurirana.

Sigurno će se posjetitelji pitati zašto im Apoksiomena prikazujemo tek na kraju cijele priče?

Prvo predstavljanje Apoksiomena izvan Hrvatske i odmah veliki uspjeh - 80.000 posjetitelja u Firenci 2006. godine

Na projektu Apoksiomen sudjelovalo je stotinjak stručnjaka različitih profesija – od arheologa, povjesničara umjetnosti, restauratora, preko fizičara, kemičara, botaničara, geologa, do fotografa, snimatelja, arhitekata, dizajnera... – Iskra Karniš Vidović

– Za to postoji jedan ključni razlog: održavanje odgovarajućih mikroklimatskih uvjeta (niska relativna vlažnost zraka i nizak salinitet) presudno je za očuvanje kipa, a to smo uz tehnička rješenja željeli postići i postupnim aklimatiziranjem posjetitelja.

Odlučili ste se na zanimljiv spoj arheologije i tehnologije, multimedije, povijesti i suvremenosti. Kakvu recepciju publike očekujete?

– Muzeji moraju biti i zanimljivi i poučni. Važno je doprijeti do posjetitelja i probuditi im želju da dođu ponovo uživati u umjetnini, saznati nešto novo.

U ovih šesnaest godina rada na projektu u HRZ-u imala sam, kao povjesničarka umjetnosti, kurir za umjetninu, autor izložbi, urednik publikacija, tajnica... fantastičnu priliku učiti od stručnjaka i znanstvenika različitih profesija i raditi s njima i vidjeti koliko je važna interakcija raznih struka da bi se došlo do zaključaka. Umjetnina koja potječe iz 2. ili 1. stoljeća prije Krista istraživana je primjenom klasičnih, a isto tako i naj-suvremenijih metoda.

Tako i u postavu očekujem da će posjetitelji različitih područja interesa, različite dobi, s više ili manje vremena na raspolaganju, moći odabrati način kako saznati

što više o ovom zanimljivom kipu. Svi su sadržaji, pored hrvatskog, pripremljeni na još tri jezika – na engleskom, njemačkom i talijanskom – i treba vremena da se sve preglada i pročita, pa bih svakako preporučila posjet u mirnijem dijelu godine.

U svjetskim muzejima

Apoksiomen je od 2006. gostovao na mnogim prestižnim galerijskim i muzejskim lokacijama diljem svijeta. Kakva je bila recepcija?

– Izložba HRZ-a održana u Arheološkom muzeju u Zagrebu 2006. gostovala je iste godine u Firenci. Bilo je to prvo predstavljanje Apoksiomena izvan Hrvatske i odmah veliki uspjeh – 80.000 posjetitelja. Od 2008. do 2010. Apoksiomen je bio izložen u Zagrebu, Osijeku, Rijeci, Splitu i Zadru, potom uvršten u izložbu »Antički Grci na tlu Hrvatske« u organizaciji Galerije Klovićevi dvori u Zagrebu 2010. i u Ljubljani 2011.

U okviru festivala Hrvatske u Francuskoj »Croatie la voix« Apoksiomen je izložen u najeminentnijem svjetskom muzeju – u Louvreu u Parizu. Jasno je da je stručna javnost bila dobro informirana o kipu i projektu kroz izlaganja na kongresima, publiciranje rezultata istraživanja, izdavanje kataloga izložbi i kroz neposre-

dni kontakt sa stručnjacima, tako da je uslijedilo nekoliko upita za posudbu, od kojih su dva i prihvaćena.

Apoksiomen je tako od ožujka do srpnja 2015. bio izložen u Britanskom muzeju u Londonu te od srpnja do listopada 2015. u Muzeju J. Paul Gettyja u Los Angelesu, a između tih izložbi bio je postavljen u Muzeju »Mimara« u Zagrebu.

Posudbe su zbog rizika za umjetninu vrlo zahtjevan i kompleksan posao. Sudjelovali ste u osiguranju i zaštiti kipa?

– Ministarstvo kulture koje je cijeli projekt od 1998. do danas koordiniralo, pratilo i financiralo, pomno je razmatralo i prijedloge i zahtjeve za posudbu Apoksiomena u suradnji s HRZ-om. Svi smo bili svjesni rizika za umjetninu, ali jednako tako i benefita koji se mogu ostvariti njezinim izlaganjem u širem kontekstu, primjerice u okviru izložbe u Londonu o ljepoti ljudskog tijela u antičkoj umjetnosti te na izložbi o helenističkoj brončanjoj skulpturi u Los Angelesu.

Upravo je u LA-u zasebna prostorija bila posvećena Apoksiomenima – našem kipu, brončanome kipu iz Efeza koji se čuva u Beču, brončanjoj glavi iz Fort Wortha i bazanitnome torzu iz Castel Gandolfa. Osobno sam bila koordinator i kurir za sve ino-

zemne izložbe i s kolegama restauratorima i muzejskim tehničarima koji su kip postavljali na svim tim naporim putovanjima strepila.

Tijekom izložbi u Ljubljani, Parizu i Londonu održani su i posebni studijski dani s predavanjima posvećeni baš Apoksiomenu, a u Los Angelesu je tijekom izložbe održan i 19. međunarodni kongres o antičkoj bronci s nekoliko izlaganja na temu Apoksiomena.

Apoksiomen je kroz sve to najneposrednije predstavljen svjetskoj stručnoj i široj javnosti, i sve će to doprinijeti prepoznatljivosti njegova Muzeja u Malom Lošnju. Jednako tako, na dostojan su način predstavljeni znanje i umijeće kojim se odnosimo prema našoj kulturnoj baštini.

Zainteresirati ljude

Možete li nakon te respektabilne »turneje« i inozemnog feedbacka struke locirati mjesto ovog impresivnog brončanog kipa na mapi svjetskih muzeja i umjetnina?

– Kroz izložbe, kongrese i neposrednu razgranatu suradnju u okviru projekta, Apoksiomen je već afirmiran. Informacija o osnivanju Muzeja na otoku Lošnju već je stara vijest. Sigurno je da će Muzej Apoksiomena privući znalce i zaljubljenike (antičke) umjetnosti u

NAJZAHTJEVNJI I NAJZANIMLJIVIJI PROJEKT U KARIJERI

Mnogi koji su radili na projektu Apoksiomen smatraju to poslom života. Je li i tako i s vama? Kakvo mjesto zauzima Apoksiomen u vašoj karijeri?

– Da, šesnaest godina života, ne samo posla, do sada, na tako opsežnome i zahtjevnome projektu. Za mene je to definitivno najzanimljiviji projekt na kojem sam radila, projekt na kojem sam ubrzo nakon diplome naučila koliko je važno izaći iz okvira vlastite struke kako bi se shvatilo umjetninu, kontekst njezina nastanka i njezino značenje za nas danas. Najdugovječniji »case study« u kojem počnete od »pomoćnih« poslova, učite što su timski rad i suradnja, stasate i s vremenom preuzimate sve veće odgovornosti.

Naravno, Apoksiomen je bio samo jedan projekt na kojem sam radila jer sam u isto vrijeme i voditeljica Odsjeka za školovanje, stručno usavršavanje i međunarodnu suradnju HRZ-a, što je poprilično dinamičan i zahtjevan posao.

Mali Lošinj. Pred novoosnovanim je Muzejom izazov da se predstavi stručnoj javnosti kroz izložbe, skupove, radionice, razna događanja. Mi ćemo mu u Hrvatskom restauratorskom zavodu rado biti na raspolaganju da se to realizira.

Kako će Muzej Apoksiomen utjecati na život Lošinja, na turističkom i umjetničkom planu? Koliko će obogatiti samu umjetničku ponudu države?

– Muzej Apoksiomena će zasigurno privući veliki broj posjetitelja, no, radeći svaku izložbu, pa tako i stalni postav, prvotna mi je namjera bila zainteresirati naše ljude – pokazati im kako je vrijedno prijaviti

nalaz i kakva priča iz toga može nastati, priča na opću korist. Željela sam pokazati na koji se sve način različite struke mogu uključiti u jedan projekt očuvanja kulturne baštine.

Apoksiomen će sigurno privući velik broj turista, Muzej će u sezoni morati raditi cijeli dan. U Hrvatskoj postoje odlični muzeji, složenih struktura, bogatih fondusa, velikih stalnih postava i dinamičnih izložbi. Apoksiomenov je muzej koncentriran samo na jedan kip, ali smo zato imali više prostora da ispričamo cijelu priču. Sigurno će sada na Cresu i Lošnju još veći naglasak biti na kulturnome turizmu.

Muzej Apoksiomena

DR. SC. SMILJAN GLUŠČEVIĆ ARHEOLOG I RONILAC IZ ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZADARU

PODMORJE LOŠ

Roniti je već samo po sebi fantastično, a kad vam se pred očima ukaže figura poput Apoksiomena, to je osjećaj sličan onome kad se prvi put zaljubite – Smiljan Gluščević

vjerojatno krije još brončanih kipova

Brončane statue nisu česte u podmorju, ali je činjenica da ni na jednom arheološkom podmorskom lokalitetu nije nađena samo jedna figura. Uvijek su nađeni parovi, ako ne i više takvih skulptura. Iznimka su samo pojedini komadi, slučajno izvučeni ribarskim mrežama

Nela VALERJEV OGURLIĆ

Smiljan Gluščević, dugogodišnji voditelj Odjela za podmorsku arheologiju u zadarskom Arheološkom muzeju, bio je voditelj arheološkog podmorskog istraživanja na mjestu pronalaska Apoksiomena i jedan od ključnih sudionika zahtjevne ronilačke akcije u kojoj je brončana statua izronjena na površinu. Međunarodna ekipa u kojoj je sudjelovalo četrnaest arheologa, ronilaca i pripadnika specijalne policije kip je izvadila iz mora 27. travnja 1999. godine.

Složena akcija vađenja statue izvedena je pod vodstvom Marijana Orlića, tadašnjeg načelnika Odjela za zaštitu arheološke baštine Ministarstva kulture. Brončan kip odmah je prebačen u bazen sa slatkom vodom Obučnog centra Specijalne policije u Malom Lošinj gdje je bio podvrgnut višemjesečnoj desalinizaciji, a arheolozi i ronionci u lipnju su nastavili s

istraživanjem lokaliteta, nadajući se da će pronaći tragove brodoloma u kojem je Apoksiomen potonuo.

Iako se očekivanja nisu ispunila, Smiljan Gluščević vjeruje da se brodolom ipak dogodio.

Samo nekoliko dana prije planiranog završetka akcije nedaleko mjesta na kojem je nađena statua, u više je navrata potvrđen vrlo jak signal

detektora metala. Na žalost, to mjesto iz pomalo nejasnih razloga nikad nije istraženo, pa ostaje nepoznato što je pod debelim slojem pijeska i mulja ostalo skriveno. Možda još jedna antička statua?

Prema mišljenju dr. sc. Smiljana Gluščevića i to je moguće, a on se ne bi iznenadio da ima i više brončanih kipova!

Brončane statue nisu česte u podmorju, ali je činjenica da ni na jednom arheološkom podmorskom lokalitetu nije nađena samo jedna figura. Posljednje grčke bronce izvadene iz mora prije našeg Apoksiomena bili su znameniti Ratnici iz Riacea, nađeni na jugu Italije 1972. godine.

I u svim drugim slučajevima uvijek su nađeni parovi, ako ne i više takvih skulptura. Iznimka su samo pojedini

komadi slučajno izvučeni ribarskim mrežama – rekao nam ovaj stručnjak koji je u arheologiji, ne samo podmorskoj, aktivan gotovo puna četiri desetljeća.

Odbili poklonjeni novac

– Upravo ove činjenice bile su vodilja istraživanja i poticaj sponzorima, braći Michaelu i Patricku Fischeru iz Velike Britanije da projekt financiraju iznosom od čak 600 tisuća dolara. Na raspolaganje su nam stavili i najmoderniju opremu, a zauzvrat nisu tražili ništa. Nakon pojave signala koji je detektirao prisustvo metala na mjestu udaljenom nekoliko metara od onog gdje je ležao Apoksiomen, bili su spremni uložiti i dodatnih 150 tisuća dolara, ali je netko »na vrhu« procijenio da nam to nije potrebno. Službeno objašnjenje

je bilo da nismo na vrijeme zatražili dozvolu za nastavak istraživanja, pa smo se ljubazno zahvalili strancima i oni su se pristojno povukli.

Braća Fischer nisu mogla vjerovati da netko odbija novac, a nisam ni ja – ispričao nam je Gluščević koji nikad nije prežalio tu priliku, iako akciju »Statua i brodolom« pamti kao jedno od najljepših profesionalnih iskustava. Bio je to najveći i, u arheološkom smislu, najsloženiji istraživački projekt ikad poduzet na hrvatskom dijelu Jadrana!

– Brojem ljudi uključenih u akciju bilo je to najveće istraživanje ikada, a izdvaja se i po cijelom nizu stvari koje su u nas prvi put primijenjene. Primjerice, to je do danas jedino podmorsko arheološko istraživanje u kojem smo imali barokomoru,

što je jedan od bitnih aspekata sigurnosti. Uz nas su neprestano bila dva liječnika – dr. Darko Kovačević iz Hrvatskog ronilačkog saveza i dr. Ivo Herman, u to vrijeme ravnatelj bolnice u Vараždinu, kojeg je u drugoj fazi zamijenio dr. Josip Mihaljević.

Po prvi put smo imali i s broda navodenu robot-ronilicu opremljenu kamerom, s kojom smo pregledali više od 50 tisuća kvadratnih metara, za što bi nam inače trebalo barem pedeset ronilaca.

Osim toga, po prvi put smo upotrebljavali detektor malog i velikog dometa. Veliki je detektor mogao registrirati metal na dva metra dubine pijeska, a konstruirao ga je upravo Patrick Fischer. Nikad prije ili kasnije nismo imali takvu

DRU I VODITELJ ISTRAŽIVANJA

ŠINJA

SLUČAJAN NALAZ BELGIJSKOG RONIČA

Smiljan Glušćević je upoznao i nalaznika Apoksiomena, belgijskog ronioca Renea Woutersa. Bio je simpatičan čovjek, službenik socijalnog osiguranja, foto amater i pasionirani ronilac. Na žalost umro je u međuvremenu i nije dočeka otvaranje Muzeja Apoksiomena.

– U ono vrijeme imao je više od 1.500 zarona i pričao je da svaki vikend ide na sjeverna mora roniti. Ljeti je godinama dolazio na Lošinj, a kip je otkrio u potrazi za dobrom fotografskom metom. Zeleći snimiti ribu na pijesku rukom se naslonio na izbočinu između dva kamena, a kad se odmaknuo shvatio je da je ispod njega statua.

Pričao je da je nakon povratka u Belgiju obilazio razne ustanove, u nadi da će neka od njih pokazati zanimanje za nalaz, ali čini se da je zainteresirao samo Roberta Stenuita. On je došao na Lošinj pogledati o čemu se radi, snimio nalaz i u Londonu se obratio Fischerima, a potom i našem Ministarstvu kulture preko belgijskog veleposlanstva.

No, očito se priča u međuvremenu proširila među belgijskim roniocima jer je jedna grupa bila došla na nalazište. Čak su i uzeli jednu traku s postolja, ali su je kasnije vratili. Na jednom od prvih sastanaka gospodin Stenuit je rekao da se stidi svojih sunarodnjaka, bilo mu je vrlo neugodno...

Sreća da kod zaronjavanja Woutersa i drugih Belgijanaca nitko nije primijetio da je glava Apoksiomena bila lemljena i da se vrlo lako mogla odvojiti. Ne smijemo biti zločesti jer smo puno toga dobili, ali da su je samo malo pokušali pomaknuti, možda danas ne bismo imali glavu – zaključuje Glušćević.

Belgijanac Rene Wouters s glavom Apoksiomena

– mogućnost, osim u nekim stidljivim pokušajima s priručnim i vodi prilagođenim detektorima kakve koriste naši pirotehničari.

S detektorima smo pregledali više od 5 tisuća kvadratnih metara, a po prvi put smo za takvu akciju imali pripremljene i trakama označene linije, iako njihovo postavljanje spada u osnove metodologije podmorskih istraživanja – kaže Glušćević.

Nadrealno iskustvo

U velikom istraživanju koje je trajalo od 1. do 30. lipnja 1999. godine sudjelovali su gotovo svi hrvatski arheolozi ronioci, od onih mladih i još nezaposlenih do najiskusnijih. Uz njih su bili i ronioci Specijalne policije te nekoliko profesionalnih ronilaca s iskustvom rada na arheološkim lokalitetima, a i

nekoliko inozemnih znalaca na čelu s Robertom Stenuitom, jednim od najpoznatijih podmorskih arheologa.

– Na terenu je svakodneвно bilo 20 ljudi. Ronilo se dva puta dnevno na dubini od 35 do 50 metara, što je u ronilačkom smislu vrlo respektabilno. U mjesec dana pod morem smo proveli 600 sati, a iz svega smo izašli bez i najmanjeg incidenta – kaže Glušćević i prisjeća se svog prvog susreta s Apoksiomenom.

– Kad sam prvi put čuo da je u okolici Lošinja nađen brončani kip sve je još bilo vrlo konspirativno. Osjećao sam se kao da mi je povjerena najstrože čuvana državna tajna. Uzbuđenje je već tada bilo neizmjerljivo, a ushit trenutka kad sam ga prvi put ugledao teško je dočarati riječima. Nas arheologe adrenalin tresu i kod

Robert Stenuit i Smiljan Glušćević, prije 17 godina

mного manjih nalaza. I onaj najmanji ulomak koji laiku izgleda beznačajan, za nas je ogromno otkriće i uzbuđenje. Onda možete zamisliti kako je kad na dubini od 45 metara ugledate nešto što ondje leži više od dvije tisuće godina i što su samo rijetki u svijetu imali priliku vidjeti – priča Glušćević.

– Roniti u plavetnilu mora već je samo po sebi fantastično, a kad vam se pred očima ukaže takva figura, kad se spustite do nje i još je dotaknete, to postaje nadrealno. Osjećaj koji bih svakom poželio, a sličan onome kad se prvi put zaljubite – kaže Glušćević, koji je Apoksiomena poput brižnog bolničara vidao rane u podmorju prije vađenja na površinu.

Imobilizacija »ranjenog« kipa

– Kip je na više mjesta bio oštećen, a posebno nas je zabrinjavala velika pukotina na stražnjoj strani desne natkoljenice. Zbog bojazni da preostali spoj neće izdržati dizanje statue i polaganje u nosiljku konzultirali smo dr. Hermana koji je predložio da nogu imobiliziramo pomoću metalnih udlaga, kao što se radi kod prijeloma bedrene kosti čovjeka. Jako sam ponosan kako sam to uspio izvesti, uz malu asistenciju Jasena Mesića, tada tek završenog arheologa koji je poslije postao ministar kulture. Dobili smo sve pohvale liječnika, prisjeća se Glušćević.

Sistemska istraživanja lokaliteta kod otočića Vele Orjule rezultiralo je nalazom fragmenata brončane baze kipa, velike i manje prečke dvaju antičkih sidara, a nađene su i dvije gotovo cjelovite amfore, uz fragmente još triju razbijenih.

Ostaci potonulog broda nisu nađeni pa je prevladalo mišljenje da ga nije ni bilo, već da je kip ispao s broda ili je bačen s palube kako bi se olakšalo i spasilo brod koji se na tom mjestu sklonio od nevremena. Možda je upotrijebljen i kao treće sidro.

No, Smiljan Glušćević razmišlja drukčije:

– Statua je u nevremenu možda mogla skliznuti s broda, ali tezu da je bačena ne mogu nikako prihvatiti jer kip koji teži kao šest vreća cementa nema nikakvog utjecaja na stabilitet broda. Uv-

jeren sam da je Apoksiomen putovao brodom dugačkim najmanje 20 metara, jer tako vrijednu skulpturu nitko ne bi prevezio nekim brodićem.

Osim toga, teško je vjerovati da bi posada koja se navodno pokušala spasiti izbacivanjem tereta, u more bacila samo statuu. Stoga se po mome dubokom uvjerenju ipak radi o brodolomu. Pitanje je samo gdje je brod točno potonuo – kaže Glušćević, ali nije uvjeren da će se to ikada saznati.

– Dva ili tri dana prije završetka istraživanja pokušali smo zračnim mamutom otkopati mjesto na kojem se pojavio veliki signal, ali nismo uspjeli jer smo došli do kamena koji nas je zaustavio, a zbog završetka akcije nismo imali vremena proširiti sondu i ukloniti ga. Kamen je imao tragove površinskog trošenja, što govori da je današnji izgled lokaliteta bitno drukčiji nego u vrijeme kad je statua potonula, a to potvrđuju i drugi nalazi.

Propuštene prilike

Nekoliko dijelova postolja našli smo na različitim dubinama, jer su otpadali u velikim vremenskim razmacima, a u međuvremenu se na njima taložio pijesak. Tako je jedna od ornamentiranih traka nađena na dva i pol metra većoj dubini od same statue. Mi zapravo imamo ogromnu sreću što je Apoksiomen ostao na površini, a možemo je zahvaliti činjenici da je tjemenom i petom zapeo između dvije nasuprotne stijene i uglavio se u ležećem položaju. Da je pao pod nekim drugim kutem, upao bi u procjep između stijena, bio bi zatrpan pijeskom i vjerojatno ga nikad ne bismo pronašli.

Smiljan Glušćević kaže da se do posljednjeg dana na-

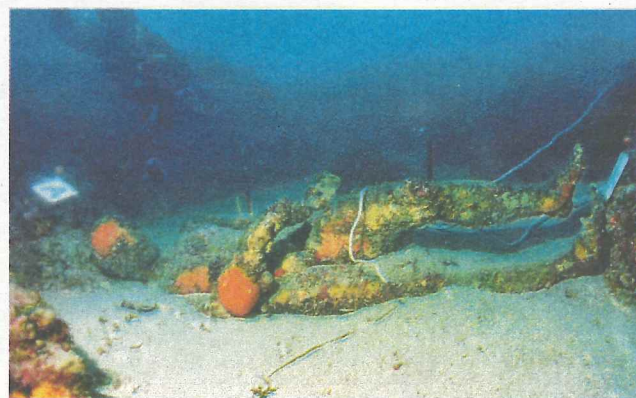
dao kako će ipak dobiti dozvolu za nastavak radova.

– Postojala je ideja se da se cijeli prostor između Lošinja, Velikih Orjula i Ilovika istraži sonarima, što bi također bilo prvo pretraživanje te vrste u hrvatskom podmorju. U to vrijeme nije bilo puno ljudi s iskustvom u arheologiji koji su se time bavili, ali su braća Fischer poznavala američkog arheologa koji je pregleda sonarom radio po cijelome svijetu. Bili su spremni zamoliti ga i privoliti da ga ostavi druge poslove i da nam se pridruži. Međutim, do-

Braća Michael i Patrick Fischer iz Velike Britanije uložili su 600 tisuća dolara, stavili nam na raspolaganje najmoderniju opremu, a zauzvrat nisu tražili ništa. Nakon signala koji je detektirao prisustvo metala na nekoliko metara od onog gdje je ležao Apoksiomen, bili su spremni uložiti dodatnih 150 tisuća dolara, ali je netko »na vrhu« procijenio da nam to nije potrebno

godilo se što se dogodilo.

U to vrijeme sam razgovarao s dva pomoćnika ministra. U priču je bilo uključeno i Ministarstvo pomorstva, ali svi su se hvatali za taj prozaičan razlog proizvodnja dozvole. Kao da je to Ministarstvo pomorstva u drugoj zemlji, kao da Apok-

Apoksiomen, kako su ga vidjeli ronioci prije vađenja

siomen nije nacionalni interes i kao da ministri i njihovi pomoćnici ne mogu nazvati jedan drugoga i telefonski zamoliti da se potpiše neka dozvola. Pokušao je intervenirati čak i belgijski veleposlanik, ali bez uspjeha.

Na žalost, smatra Glušćević, propuštena je prilika kakva se pruži jednom u životu.

– Prvi put se dogodilo da nam stranci sponzoriraju nešto tako ogromnim sredstvima. Šesto tisuća dolara iznosi gotovo četiri milijuna kuna, a toliko se ne bi se skupilo da zbrojim sve što sam u 37 godina rada dobio za istraživanja u podmorskoj arheologiji. Kad od Ministarstva kulture dobjete sto tisuća kuna, to je senzacija. Dakle, treba nam deset godina samo za do-datak od 150 tisuća dolara koji su Fischeri bili nudiili.

Da smo to prihvatili i ne-daj Bože još nešto pronašli, otvorila bi nam se vrata i prema daljnjim sponzorstvima, jer se zapadna podmorska arheologija uvijek na taj način financirala. U cijeloj priči postojao je i dogovor s National Geographicom o objavi velike reportaže za slučaj da dođemo do još kojeg velikog nalaza.

Zanimljivi ljudi

U vrijeme dok se pripremalo vađenje Apoksiomena i tijekom kasnijeg istraživanja Smiljan Glušćević je imao priliku pobliže upoz-nati ljude iz inozemstva koji su potpomogli ovaj poduhvat, a o čijem se sudjelovanju zna vrlo malo i samo se uzgred spominju. Najviše se zblizilo s arheologom Robertom Stenuitom.

– Kad ste s nekim mjesec dana po cijele dane na brodu naravno da se zblizite. Robert Stenuit je 20 godina stariji od mene, dok je njegova kći Marie-Eve moja generacija. On je vrlo značajan za početak podvodne arheologije u svijetu, a eksperimentirao je i s nekim ronilačkim tehnikama iz prošlosti. Na zadarskom Sveučilištu predajem neke predmete o podvodnoj arheologiji i kad govorim o njezinoj povijesti obavezno pokažem sliku Roberta Stenuita kao mladog 30-godišnjaka u rekonstrukciji jedne drvene bačve, što je kopija jednog uređaja iz sredine 18. stoljeća.

Napisao je i nekoliko knjiga, ali ne bavi se antikom nego novijim razdobljem, a njegova kći prapoviješću. Vrlo je zanimljiv, širok čovjek, ugodan i fin u razgovoru. Objavili smo i jedan članak zajedno, na kojem mi je napisao i dirljivu posvetu: »Ako je nešto u ovome dobro, to je tvoj zasluga, a ako je greška, naša je«.

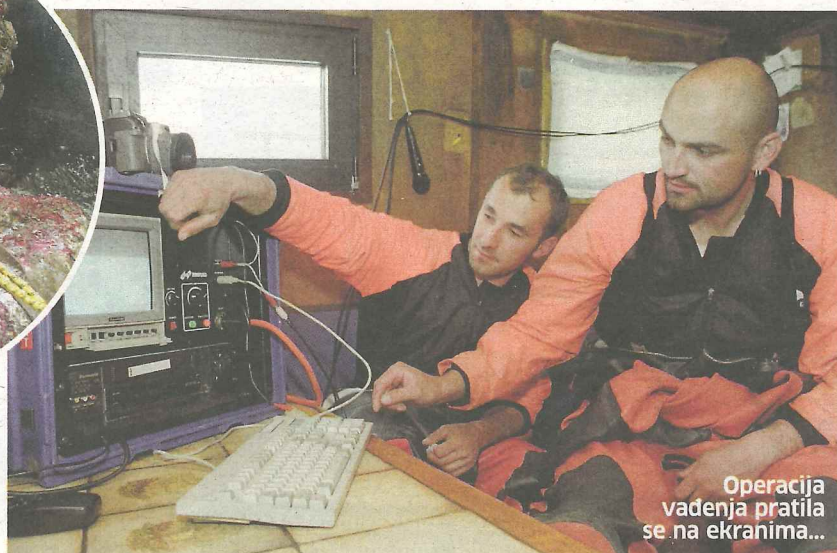
Glavni sponzori Michael i Patrick Fischer vrlo su zanimljivi ljudi. Obojica su inženjeri elektrotehnike, a imetak su stekli na kompjutorima. Posvuda su živjeli, govore nekoliko jezika. Stenuit mi je pričao da su sponzorirali i druge projekte – za spas antilopa, očuvanje parkova prirode...

Muzej Apoksiomena

Dvije tisuće godina proveo je u svijetu tišine - i obrastao školjkama i pužicama djelovao je impresivno

Operacija vadenja pratila se na ekranima...

BRANKO ŠULJIĆ NOVINAR NOVOGA LISTA, SVJEDOČIO VAĐENJU APOKSIOMENA

IZRONIO je i trenutno postao senzacija!

Sarkofag s pijeskom i kipom konačno je izronio - autor teksta sasvim je lijevo, u smeđoj jaketi

Branko ŠULJIĆ, snimio Damir ŠKOMRLJ

Pozdravio sam ga čim je izronio! Njega, neznanca kojeg nitko od nas nikad nije vidio, do jučer nikad za njega čuo. Onako mokrog i obraslog uhvatio sam za nožni palac, trenutak prije nego što je netko od stručnih ljudi, arheolog ili muzealac, glasno upozorio:

– Molim vas, nemojte ga dirati!

Bilo je kasno. Pozdravio sam Apoksiomena za kojeg danas zna čitav svijet. Tog dana zvali smo ga antički atleta, a nešto kasnije postao je apoksiomen, s malim »a«. Danas mu je to vlastito ime.

U svijetu tišine dvije tisuće godina odmarao je od sportskih nadmetanja, ni od koga uznemiravan. Oslonjen o tvrdi kamen, u društvu nijemih i dobroćudnih riba. Izronio je, na sveopće iznenađenje, postavši u trenu svjetskom senzacijom.

Bio sam izravnim svjedokom povijesnog događanja! Jedan od najuzbudljivijih i najimpresivnijih zadataka u skoro 50 novinarskih godina. Detalji se zauvijek pamte. Sve je stalo u četrdesetak sati.

Na privatni telefon, u povjerenju, iz Malog Lošinja javlja se prijatelj koji, nažalost, više nije među nama. Tihim glasom, kao da nas netko prisluškuje, govorio mi je Rade Manzoni:

– Imam za tebe senzaciju iz lošinjskog podmorja, možda si čuo! Blizu Orjula otkriven je antički kip, u tajnosti se obavljaju pripreme za njegovo dizanje. Sve je preuzela specijalna policija. Nemoj to objavljivati, da se ne otkrije tajna.

Neizvjesnost je rasla

Ušutkat ćeš ti novinara s takvom informacijom! Vijest je objavljena na prvoj stranici, jedino lokaciju nisam precizirao. Već iste večeri imao sam puno informacija dobivenih od prijatelja ronilaca, od kojih su neki sudjelovali u pripremnoj akciji. Statua iz antičkih vremena otkrivena je kod sjevernog rta otočića Vele Orjule, leži na dubini od četrdesetak metara, saznao sam te večeri. Sljedećeg jutra na Brestovi smo bili na prvom trajektu. Zahvaljujući Zoranu Tomiću, tadašnjem lučkom kapetanu iz Malog Lošinja, brzo smo se našli na mjestu događanja.

Vrijeme je sporo prolazilo... Na dubini od 45 metara izmjenjivale su se ekipe ronilaca. Na brodu »Zvonko« neizvjes-

nost je rasla... Vlado Balenović, nažalost i on je pokojni, vlasnik broda i tvrtke što je sudjelovala u složenoj operaciji, pozvao me na pomoćni brod »Zrinski«. U njegovoj kabini na ekranu smo gledali što rade ronilci dolje, na dnu. Jedan je ronilac nosio kameru na glavi, a imali su i tonsku komunikaciju. Slika nije bila naročita, more na dnu dosta se zamutilo, nazirala se tek nekakva nepomična silueta i pokreti ronilaca. Ništa impresivno...

Došao je konačno trenutak što smo ga svi nestrpljivo čekali. Pokreće se dizalica... sad će izroniti! Izvlačenju nikad kraja. Vitlo se prokletu sporo vrti, stječe se dojam da je sajla duga stotinu metara. Svi nagnuti preko krme zurimo u duboko plavetnilo, samo povremeno tišinu probija glas Kreše Lekića, a i on je već među pokojnicima, koji daje komande dizaličaru.

Konačno...! Izronio je, vidimo ga... Polako, oprezno. Sarkofag napunjen pijeskom na kojeg je položena impresivna statua, spušta se na pripremljeno postolje. Na trenutak, na brodu je zavladao muk, pa slijedi spontani pljesak svih nazočnih. Čuju se pucnji, otvaraju se boce pjenušca.

Dragocjeni dar

Ushićenje je veliko, antički atleta, apoksiomen, odnosno Apoksiomen, djeluje impresivno. Takvog

PODvodni HEROJ

Tko zna odakle je doplovio tu na puntu Orjula, kako je dospio na morsko dno, koliko je tu počivao, dok ga nije »uznemirio« belgijski ronilac amater Rene Wouters

nisam zamišljao a, vjerujem, ni ostali nazočni, osim stručnjaka i znanstvenika. Jadranski i lošinjski sportski podvodni heroj. Tko zna odakle je doplovio tu na puntu Orjula, kako je dospio na morsko dno, koliko je tu počivao, dok ga nije uznemirio belgijski ronilac amater Rene Wouters, u prvom trenutku nesvjestan otkrića što mu se posrećilo.

Kad se euforija stišala, a znatizeljnici počeli razilaziti, zapitao sam Miljenka Domijana što dalje, što raditi s tako dragocjenim darom iz podmorja.

– Najprije ga treba temeljito desalinizirati.

Pomislio sam u sebi na jače tuširanje, a on nastavlja:

– Čim dođe na kopno potopit ćemo ga u slatku vodu. S izmjenom vode to će trajati oko dvije godine. Potom slijedi restauracija, to je dugotrajan proces.

Fotografiju obnovljenog Apoksiomena prvi mi je pokazao Zoran Tomić. Nisam ga prepoznao. Je li to isti onaj što smo ga prije nekoliko godina izvadili iz mora, obrastao i pomalo nagrižen, odlomljene glave? Što sam duže gledao bliži mi je bio onaj prvi, onaj kojeg sam držao za palac. Ovaj je prelijep!

Sarkofag napunjen pijeskom na koji je položena impresivna statua, spušta se na pripremljeno postolje. Na trenutak, na brodu je zavladao muk, a potom uslijedio spontani pljesak